

KUNTIEN TOIMINTAOHJEET

IHMISKAUPAN VASTAISEN TOIMINNAN TEHOSTAMINEN PAIKALLISTASOLLA

Kiitokset

Itämeren valtioiden neuvosto (CBSS) ja Latvian sisäministeriö haluavat kiittää lämpimästi hankekumppaneitaan "Living for Tomorrow"-järjestöä Virosta, Liettuan paikallisviranomaisten liittoa, Norjan oikeusministeriötä, Puolan sisäministeriötä ja Tukholman lääninhallitusta.

Erityiskiitokset STROM-hankkeen toteutuksessa mukana olleille maakohtaisille työryhmille ja niiden vetäjille sekä CBSS:n ihmiskaupan vastaiselle työryhmälle (CBSS TF-THB*) heidän avustaan ohjeiden viimeistelemiseksi:

Sofie Andersen* (Tanska), Leemet Paulson* ja Sirla Blumberg (Viro), Jari Kähkönen* ja Anniina Jokinen (Suomi), Nicole Zündorf-Hinte*, Jürgen Thomas* ja Philipp Schwertmann (Saksa), Lāsma Stabiņa* (Latvia), Reda Sirgedienė* ja Aleksandras Tiaškevičius (Liettua), Jan Austad (Norja), Aneta Suda* ja Ewa Nowacka* (Puola), Nikolay Kalashnikov* ja Natalia Zaibert (Venäjä) sekä Karin Bengtson* ja Endrit Mujaj (Ruotsi).

Kuntien toimintaohjeet

Ihmiskaupan vastaisen toiminnan tehostaminen paikallistasolla

Kirjoittanut:

Anniina Jokinen, Liliana Sorrentino, Stana Buchowska, Vineta Polatside

Toimittanut:

Anniina Jokinen

© ITÄMEREN VALTIOIDEN NEUVOSTO, JOULUKUU 2015

© LATVIAN SISÄMINISTERIÖ, JOULUKUU 2015

Sisällysluettelo

Johdanto	4
Luku 1. Keskeiset periaatteet ja normit	9
Luku 2. Ihmiskaupan määritelmä	12
Luku 3. Paikallisen ihmiskauppatilanteen kartoitus	16
Luku 4. Ihmiskaupan tunnistaminen	27
Luku 5. Ihmiskaupan uhrien auttaminen	40
Luku 6. Ihmiskaupan ennaltaehkäiseminen paikallistasolla	52
Yhteenveto kuntien toimintaohjeista	60
Viitteet	62

Johdanto

Ihmiskauppa on monimuotoinen ilmiö, jonka taustatekijöinä tai vaikuttimina ovat usein sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja muut tekijät. Köyhyys, sorto, sosiaalisten tai taloudellisten mahdollisuuksien puute ja konflikteista tai epävakautta johtuvat vaarat aiheuttavat sen, että alati kasvava joukko ihmisiä haluaa muuttaa parempien olosuhteiden ja mahdollisuuksien toivossa. Ihmiskauppa vaikuttaa Itämeren alueen kaikkiin valtioihin tavalla tai toisella. Joka vuosi naisia, miehiä, tyttöjä ja poikia rekrytoidaan, kuljetetaan ja hyväksikäytetään Itämeren alueen sisällä. Alue on myös altis ihmiskaupan ja eri hyväksikäytön muotojen jatkuvalle muutokselle.

Ihmisiä käytetään hyväksi seksuaalisesti tai pakkotyössä. Työperäistä ihmiskauppaa on havaittu enenevässä määrin muun muassa maatalous-, marjanpoiminta-, ravintola-, siivous-, sekä rakennusaloilla. Ihmisiä käytetään hyväksi myös kotiapulaisina, kerjäläisinä, rikollisessa toiminnassa sekä elinkaupassa tai muissa tarkoituksissa, kuten henkilöllisyys- tai sosiaalitutkintoksissa.

Ihmiskaupan monimuotoisuus ja eri muodot vaikuttavat ilmiön ymmärtämiseen ja tiedostamiseen, sekä uhrien tunnistamiseen, tarjottavaan apuun ja ylipäätään ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseen. Tässä ohjeistuksessa pyritään korostamaan sellaisia keskeisiä asioita, jotka kunnallisten ja muiden paikallistason toimijoiden tulisi ottaa huomioon omassa työssään. Paikallistasolla tehtävä ihmiskaupan vastainen toiminta tulisi räätälöidä paikallisten toimijoiden tunnistamien tilanteiden, trendien ja riskiryhmien perusteella.

Taustaa: STROM-hanke

Tämä ohjeistus on tuotettu osana STROM-hanketta¹, joka keskittyy vahvistamaan kuntien roolia ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa Itämeren maiden alueella. STROM-projektia koordinoivat Latvian sisäministeriö ja Itämeren maiden neuvoston ihmiskaupan vastainen työryhmä (CBSS TF-THB). Projektiikumppaneina toimivat järjestö ”Living for Tomorrow” Virossa, Liettuan paikallisviranomaisten liitto, Norjan oikeusministeriö, Puolan sisäministeriö sekä Tukholman lääninhallitus. Ohjeistus on kehitetty hankkeen aikana toteutetun selvityksen ja kansainvälisen asiantuntijakokouksen johtopäätösten pohjalta.²

Miksi toimintaohjeita tarvitaan?

Ihmiskaupan puitteissa tehty työ on sekä kansainvälisesti että Itämeren alueella keskittynyt pääosin rikosoikeudellisiin kysymyksiin, kuten uusien lakien säätämiseen, poliisin toiminnan tehostamiseen ja viranomaisten koulutukseen. Lisäksi toiminta on keskittynyt uhrien kanssa toimivien järjestöjen tukemiseen ja järjestöjen ja esitutkintaviranomaisten välisen yhteistyön parantamiseen. Vaikka mainituilla toimilla on toki ollut ennaltaehkäiseviä vaikutuksia, paikallistason lähestymistapoihin on keskitytty paljon vähemmän. Paikallisessa toiminnassa voidaan tunnistaa hyväksikäytölle alttiita riskiryhmiä, kartoittaa ongelman laajuutta, kerätä tietoa ihmiskaupan tekijöistä ja tehostaa ihmiskaupan uhrien auttamista.³

Ihmiskaupalla on selkeät seuraamukset paikallisyhteisöille, kaupungeille ja kunnille.⁴ Rekrytointi ja hyväksikäyttö tapahtuvat paikallisilla kaduilla ja naapurustoissa. Naisia ja miehiä käytetään seksuaalisesti hyväksi kadulla tai baareissa, asunnoissa, yrityksissä ja hotelleissa. Myös yksityisissä kodeissa työskentelevät kotiapulaiset sekä toimistoja, kouluja ja kauppoja siivoavat henkilöt voivat olla ihmiskaupan uhreja. Uhreja voi kohdata myös paikallisissa ravintoloissa, pikaruokaloissa, maatiloilla, huoltoasemilla ja rakennustyömailla.⁵

Ihmiskauppaa esiintyy niin taajamissa kuin haja-asutusalueillakin. Vaikka ilmiö on näkyvämpi suurissa kaupungeissa, sitä esiintyy myös pienemmissä kunnissa eri puolilla Itämeren aluetta. Paikalliset viranomaiset pääsevät usein ensikosketukseen sekä uhrien että ihmiskaupan tekijöiden kanssa. Paikallisilla toimijoilla ei kuitenkaan usein ole huomattavaa roolia ihmiskaupan vastaisissa kansallisissa ja alueellisissa toimintasuunnitelmissa. Myös paikallisten toimijoiden kapasiteetti, tietotaidot ja resurssit puuttua ongelmiin ja toimia ihmiskauppatapauksissa vaihtelevat suuresti. Tämän vuoksi näitä ohjeita tulee soveltaa tavalla, joka ottaa huomioon paikallisen järjestelmän vahvuuksineen ja heikkouksineen.

Ohjeet pohjautuvat vankkaan näyttöön ja keskittyvät niihin kriittisiin ongelmiin, jotka tunnistettiin STROM-hankkeen aikana. Ihmiskauppaan liittyvät seikat ja aiheet ovat hyvin monimuotoisia ja -ulotteisia: siksi lapsiin kohdistuva ihmiskauppa rajattiin ohjeiden ulkopuolelle.⁶ Yleisesti ottaen ohjeissa peräänkuulutetaan virtaviivaistettua ja sukupuolinäkökulman huomioon ottavaa lähestymistapaa, mutta niissä ei silti anneta erikseen sukupuolispesifejä toimintaohjeita. Ohjeet pohjaavat olemassa olevien rakenteiden käyttöön niin paljon kuin mahdollista.

Toimintaohjeiden tarkoitus

Yleisesti ottaen näiden toimintaohjeiden tarkoituksena on lisätä paikallistoimijoiden tietämystä ja auttaa heitä kehittämään ihmiskaupan vastaista toimintaa omassa työssään. Lisäksi ohjeistuksen avulla voidaan parantaa ihmiskaupan vastaisten toimien tehokkuutta ja varmistaa ihmiskaupan uhrien oikeanlainen ja -aikainen tunnistaminen, riittävä ja kestävä apu sekä suojelu.

Ohjeiden yksityiskohtainen tarkoitus on:

- edistää uhrien oikeuksia
- lisätä paikallistoimijoiden tietoisuutta ihmiskaupasta
- esitellä niitä lupaavia käytäntöjä, joita Itämeren maissa on kehitetty ihmiskaupan vastaiseen toimintaan paikallistasolla
- ottaa paikallistoimijat mukaan ihmiskaupan vastaiseen toimintaan tuomalla esiin yleisiä haasteita ja tarjoamalla tarkoin määritellyjä toimintaohjeita ongelmien ratkaisemiseksi ja toiminnan parantamiseksi

Toimintaohjeiden kohderyhmä

Ohjeiden kohderyhmänä ovat erilaiset paikallisen tason toimijat. Toimintaohjeista on eniten hyötyä suurissa ja keskikokoisissa kaupungeissa ja/tai kunnissa työskenteleville henkilöille, joilla on aikaisempaa tietoutta ihmiskaupasta.

- Pormestarit, kaupunginjohtajat ja päättäjät kaupungin/kunnan johto- ja hallintorakenteissa mukaan lukien julkisista hankinnoista vastaavat viranomaiset
- Sosiaali- ja terveystieteiden sektorien johtoportaat ja mainituissa organisaatioissa työskentelevät virkamiehet ja työntekijät
- Paikallispoliisin edustajat ja tarkastusviranomaiset (työsuojelu-, vero-, ja palotarkastajat jne.)
- Järjestöjen edustajat ja etenkin maahanmuuttajien oikeuksia ajavat ryhmät, muut palveluntarjoajat, ihmiskaupan vastaiset järjestöt ja maahanmuuttajien omat järjestöt

Kuntien rooli

Kaupunkien ja kuntien pääroolit ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ovat:

- Ihmiskauppatilanteen kartoittaminen, jotta saataisiin hyvä käsitys ongelmasta paikallistasolla, hahmotettaisiin sen keskeisimmät piirteet ja voitaisiin laatia suunnitelma siitä, miten asiaan voidaan puuttua.
- Sellaisten ihmisten ja väestöryhmien tunnistaminen, jotka ovat vaarassa joutua ihmiskaupan uhreiksi, ja ennakoivan lähestymistavan omaksuminen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjuntaan.
- Ihmiskaupan uhrien välittömien ja pitkäaikaisten tarpeiden täyttäminen. Uhrit tarvitsevat mm. turvallisen asuinpaikan, terveydenhoitopalveluita ja oikeudellista neuvontaa ja sosiaalista ja taloudellista tukea.
- Varmistuminen siitä, että uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen osallistuvat paikalliset toimijat ovat tietoisia omista rooleistaan ja vastuualueistaan sekä käyttävät muodollisia yhteistyömalleja ja yhteisesti sovittuja toimenpiteitä.
- Tietoisuuden lisääminen ihmiskaupasta kouluttamalla paikallisia toimijoita ja toteuttamalla yleisiä sekä haavoittuville tai riskiryhmille suunnattuja tiedotuskampanjoita.
- Ihmiskaupan vastainen toiminta tulisi sisällyttää osaksi kaupungin/kunnan laajempaa rikosentorjuntastrategiaa ja turvallisuussuunnitelmaa.
- Yhteistyö- ja kumppanuussuhteiden luominen ja vahvistaminen muiden paikallistoimijoiden, viranomaisten, kansalaisten, yksityisten yritysten, ammattiliittojen ja yksityisen sektorin organisaatioiden kanssa ihmiskaupan vastaisen toiminnan tehostamiseksi.

Toimintaohjeiden sisällys

Ohjeiden ensimmäisessä luvussa esitellään ne keskeiset periaatteet ja normit, joita sovelletaan ihmiskaupan vastaisten toimintatapojen suunnittelussa ja toimeenpanossa paikallistasolla. Neljä keskeistä periaatetta peräänkuuluttavat ihmisoikeuslähtöistä lähestymistapaa, uhrien ehdotonta ja oikeuslähtöistä auttamista, näyttöön pohjaavaa ennaltaehkäisemistä ja toimialat ylittävää yhteistyötä.

Toisessa luvussa käydään lyhyesti läpi, mitä ihmiskauppa on ja miten sitä säädellään. Ihmiskaupan eri muotoja kuvaavilla esimerkkitapauksilla havainnollistetaan niitä erilaisia muotoja, joita ihmiskauppa on saanut Itämeren maiden alueella.

Kolmannessa luvussa keskitytään paikallisen ihmiskauppatilanteen kartoittamiseen ja korostetaan lukuisia kysymyksiä, jotka kuntien tulee ottaa huomioon voidakseen tunnistaa paikalliset haavoittuvaset ryhmät ja ihmiskaupalle riskialttiit sijainnit. Lisäksi kuntien tulisi kartoittaa relevantit toimijat ja heidän resurssinsa ihmiskaupan vastaisen toiminnan parantamiseksi kuntatasolla. Paikallisen kontekstin ja kehityssuuntien tunteminen on hyvin tärkeää, kun suunnitellaan seuraavia askelia uhrien tunnistamiseksi, avun tarjoamiseksi ja ihmiskaupan estämiseksi.

Neljännessä luvussa keskitytään ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja käydään läpi ihmiskaupan tunnusmerkit. Monet paikallistoimijat voivat tunnistaa uhreja, jos heitä valistetaan ihmiskaupan tunnusmerkeistä ja koulutetaan niiden käyttöön. On tärkeää, että paikallistason toimijat reagoivat välittömästi ja raportoivat epäilyksistään ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle ja/ tai esitutkintaviranomaisille tai järjestöille, jotta voidaan varmistua siitä, että mahdolliset ihmiskaupan uhrin saavat asianmukaisia palveluja ja jotta rikoksen tekijät saataisiin syytteeseen tekemistään rikoksista.

Viidennessä luvussa käydään läpi uhrien auttamiseen liittyvät keskeiset seikat ja avun eri muodot. Luvussa korostetaan, että tarjotun avun tulisi täyttää uhrien yksilölliset tarpeet ja että sitä tulee tarjota ehdotta ja riippumatta siitä, ovatko uhrin halukkaita viranomaisyhteistyöhön.

Kuudennessa luvussa keskitytään siihen, mitä Itämeren maiden alueen kaupungit ja kunnat voivat tehdä vahvistaakseen ihmiskaupan vastaista toimintaa paikallisella tasolla. Luvussa esitellään lukuisia toimenpiteitä, joihin viranomaiset voivat ryhtyä. Monet ehdotetuista toimenpiteistä voidaan sisällyttää paikallisiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja rikollisuuden torjuntaan tarkoitettuihin toimintatapoihin ja -ohjelmiin, jotka koskevat esimerkiksi syrjäytymistä, syrjintää, turvallista maahanmuuttoa, maahanmuuttajien kotouttamista, köyhyyttä, koulutusta, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa jne. Esitellyt toimintamallit korostavat tarvetta luoda mieluummin ennakoivia kuin reaktiivisia ennaltaehkäisemisstrategioita. Viime kädessä ennakoivat toimintatavat ovat kustannustehokkaita ja säästävät resursseja.

Lopuksi yhteenvetotaulukko tiivistää kuntien toimintaohjeet, joilla vahvistetaan ihmiskaupan vastaista toimintaa kartoittamalla paikallinen tilanne, parantamalla uhrien tunnistamista ja avun tarjontaa ja puuttamalla ennaltaehkäisevästi ihmiskauppaan ja sen eri muotoihin Itämeren maiden alueella.

1. Keskeiset periaatteet ja normit

Kansainvälinen ihmiskauppaa koskeva säätelykehikko on rikas ja jäsenelty. Ihmiskauppaa säädellään erityisesti kolmessa kansainvälisessä instrumentissa, joita ovat YK:n ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja⁷, Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta⁸ ja EU:n ihmiskaupan vastainen direktiivi⁹. Ohjeet pohjaavat kansainvälisiin sopimuksiin ja säätelykehikkoon ja koostuvat neljästä keskeisestä periaatteesta ja normista, jotka kuntien ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa tulisi huomioida.

Ihmisoikeuslähtöinen lähestymistapa

Ihmisoikeuslähtöinen lähestymistapa tulee sisällyttää kaikkeen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan, ja sen tulee ohjata kuntien ja niiden sidosryhmien toimia. Ihmiskauppa on törkeä rikos ihmisoikeuksia vastaan sekä loukkaus uhrien ihmisarvoa ja koskemattomuutta kohtaan. Se on samanaikaisesti ihmisoikeusloukkausten syy ja seuraus. Ihmisoikeuslähtöisen lähestymistavan soveltaminen merkitsee sitä, että ihmiskaupan uhrien oikeudet ovat ihmiskaupan vastaisen toiminnan keskiössä, mukaan lukien auttamistoiminnassa. Lähestymistapa on sukupuolisensitiivinen ja ottaa huomioon myös lapset, sillä ihmiskauppa vaikuttaa naisiin, miehiin, tyttöihin ja poikiin, joita voidaan käyttää hyväksi lukuisin eri tavoin. Näin ollen kaikessa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa tulee ottaa huomioon naisten, miesten, tyttöjen ja poikien erilaiset tarpeet ja oikeudet sekä välttää tahattomia haittavaikutuksia (esim. leimatuksi tulemista).¹⁰

Ihmisoikeuksien huomioiminen tulisi näin ollen sisällyttää kuntien toimintaan ja etenkin niihin ohjelmiin ja toimiin, jotka koskevat syrjäytymistä ja marginaalisaatiota, köyhyyttä, terveydenhuoltoa, koulutusta ja julkista järjestystä (esim. kerjäämiseen ja prostituutioon liittyvät toimenpiteet), sekä julkisia hankintoja.

Ehdoton ja oikeuslähtöinen uhrien auttaminen

Uhrien auttamisen tulee olla oikeuslähtöistä ja ehdotonta, eli tuen, suojelun ja avun saatavuuden ei tule riippua uhrien halukkuudesta tai kyvystä tehdä yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn osalta.¹¹

Ehdottoman auttamisen periaate on esitetty selkeästi Euroopan neuvoston yleissopimuksessa ja EU:n ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä ainakin harkinta- ja toipumisajan keston osalta¹². Perusteena on, että ehdollinen auttaminen vaarantaisi rikoksen uhrin oikeuden toipumiseen ja loukkaisi tämän ihmisoikeuksia se saattaisi myös johtaa henkilön uudelleentraumatisoitumiseen. Oikeudenkäynnissä tekijöiden asianajajat voivat lisäksi hyödyntää auttamisen ehdollisuutta kyseenalaistaessaan uhrin/todistajan uskottavuuden. Ehdollinen auttaminen voi myös johtaa syrjintään maahanmuuttotilastuksen perusteella. Mahdollisten ja/tai tunnistettujen uhrien tulisi aina olla tietoisia vaihtoehtoistaan ja mahdollisuuksistaan saada apua ja päättää itse, haluavatko he ottaa vastaan tukea. Toisin sanoen apua tulee tarjota tietoisien päätöksen ja yhteisymmärryksen pohjalta.¹³

Näyttöön pohjautuva ennaltaehkäisy

Toimintaperiaatteiden, -ohjelmien ja muun ihmiskaupan vastaisen toiminnan tulisi pohjautua luotettavaan empiiriseen näyttöön sekä ilmiön tuntemiseen. Kaiken toiminnan lähtökohtana tulisi siis olla hyvä paikallisanalyysi, jossa kartoitetaan riskiryhmät, riskille alttiit sijainnit ja paikat, ilmiön syyt, riskiryhmien erityistarpeet sekä resurssit ja kapasiteetti.

Paikallistasolla tehtävässä ennaltaehkäisevässä toiminnassa tulee ottaa huomioon hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan johtavat seikat, käsitellä haavoittuvaisuutta lisääviä tekijöitä (esim. syrjintä ja eriarvoisuus) ja vahvistaa syrjinnän vastaisia toimia etenkin riskiryhmien osalta. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan tulisi lisäksi pohjautua hyviin tai ainakin lupaaviin käytäntöihin. Toiminnan tulee pohjautua olemassa oleviin resursseihin ja puitteisiin mahdollisimman paljon sekä yrittää vahvistaa ja mobilisoida niitä.

Toimialat ylittävä yhteistyö

Toimialat ylittävä yhteistyö sellaisten aihealueiden, kuten ihmisoikeudet, maahanmuutto, sukupuoli, tasa-arvo, suvaitsevaisuus, työvoima, terveys, koulutus, kotoutuminen ja turvallisuus, osalta on elintärkeää ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa sekä uhrien suojelemiseksi ja rikollisten rankaisemiseksi. Paikallis-, alue- ja kansallistason julkisten toimijoiden tulee tehdä systemaattista yhteistyötä järjestöjen, ammattiliittojen ja yritysten kanssa, jotta voitaisiin luoda tehokkaita menettelytapoja, sekä koordinoida ihmiskaupan vastaista toimintaa ja suojella uhrien oikeuksia yhteisen ihmisoikeuslähtöisen lähestymistavan mukaisesti.¹⁴ Toimialat ylittävää yhteistyötä tulee kehittää myös viranomaisten ja järjestöjen välillä lähtö-, kauttakulku- ja kohdemaissa.

2. Ihmiskaupan määritelmä

Ihmiskauppa on vakava rikos ja törkeä ihmisoikeusloukkaus. Tämän globaalin ongelman ennaltaehkäisyyn ja torjuntaan vaaditaan kattava kansainvälinen toimintakehikko lähtö-, kauttakulku- ja kohdemaissa. Kehikkoon sisältyvät ”toimenpiteet ihmiskaupan ehkäisemiseksi, sen tekijöiden rankaisemiseksi ja sen uhrien suojelemiseksi, mukaan lukien uhrien kansainvälisesti tunnustettujen ihmisoikeuksien suojelemiseksi”.¹⁵ Ihmiskauppaa säädellään useilla kansainvälisillä instrumenteilla ja sopimuksilla sekä globaalilla että eurooppalaisella tasolla.

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirjassa ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta annetaan ihmiskaupan ensimmäinen kansainvälinen määritelmä. Kaikki Itämeren valtioiden neuvoston jäsenet ovat ratifioineet yleissopimuksen.

Yleissopimuksen mukaan (art. 3a):

”Ihmiskauppa” tarkoittaa hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttöä prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen;

Tämän YK:n niin sanotun Palermon sopimuksen mukaan ihmiskauppa koostuu kolmesta elementistä: teosta, keinoista ja tarkoituksesta.

TEKO

- Henkilöiden värväys,
- kuljettaminen,
- siirtäminen,
- kätkeminen tai vastaanotto

KEINOT

- Uhkaaminen tai voimankäyttö,
- pakottaminen,
- sieppaus,
- petos,
- harhaanjohtaminen, vallan tai haavoittuvan aseman väärinkäyttö,
- maksut tai edut

TARKOITUS

- Hyväksikäyttö mukaan lukien:
- Seksuaalinen hyväksikäyttö,
 - pakkotyö,
 - orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö,
 - elinten poistaminen,
 - muu hyväksikäyttö

Ihmiskaupan määritelmä on kattava, mutta monimuotoinen ja -syinen etenkin silloin, kun hyväksikäytöllä voi olla monta muotoa, kuten seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö ja elinkauppa. Uhrit voidaan pakottaa myös kerjäämään ja tekemään rikoksia. Ihmiskaupan uhrin suostumuksella hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, kun sen saamiseksi on käytetty jotain aiemmin listatuista keinoista (art. 3b).

Euroopan neuvoston vuonna 2005 antamassa yleissopimuksessa ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta korostetaan periaatetta, jonka mukaan ihmiskauppa on rikos ihmisoikeuksia vastaan sekä loukkaus henkilön arvokkuutta ja koskemattomuutta kohtaan. Yleissopimus on laillisesti sitova, ja sen tavoitteena on ehkäistä ihmiskauppaa, suojella sen uhreja ja saattaa ihmiskaupan harjoittajat rikosoikeudelliseen vastuuseen. Venäjää lukuun ottamatta kaikki Itämeren valtioiden neuvoston jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet ja ratifioineet Euroopan neuvoston yleissopimuksen.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta astui voimaan 21.3.2011. Direktiivin tarkoitus on vahvistaa ihmiskaupan uhrien suojelua ja parantaa ihmiskaupan ennaltaehkäisyä asettamalla ihmiskaupan harjoittajat syytteeseen. Direktiivillä korvataan neuvoston puitepäätös 2002/629/YOS, ja se pätee kaikkiin EU:n jäsenvaltioihin Tanskaa lukuun ottamatta.

Ihmiskauppatapauksia Itämeren maiden alueella

Seuraavaksi käydään läpi muutamia Itämeren maiden alueella esiintyneitä ihmiskauppatapauksia. Tapauskuvausten tarkoituksena on havainnollistaa uhrien kohtaaman hyväksikäytön eri muotoja.

Työperäinen ihmiskauppa

Yhteensä 26 kirgizialaismiestä rekrytoitiin työskentelemään pienen pohjanmaalaisen kaupungin puunjalostusyritykseen vuosina 2008–2010. Rekrytoinnista vastasi tehtaalla työskentelevä työnjohtaja, joka oli itsekin alun perin Kirgisiasta. Hän majoitti miehet talonsa kellariin ja tehtaalle huonoihin oloihin. Miehet tekivät pitkiä päiviä ilman lomaa eikä heille maksettu ylityökorvauksia. Työnjohtaja kielsi miehiä kulkemasta kylällä tai olemasta yhteydessä paikallisiin. Työnjohtaja myös otti haltuunsa miesten pankkikortit ja -tunnusluvut sekä nosti suurimman osan palkoista suoraan heidän pankkitileiltään, yhteensä noin 240 000 euroa. Uhrien käyttöön jäi kuukaudessa noin 300–800 euroa, josta osan he lähettivät kotiin perheilleen. Työnjohtaja myös takavarikoi uhrien passit ja esti heitä lähtemästä maasta. Lisäksi hän piti miehet otteessaan uhkautsin ja väkivalloin sekä varmisti, etteivät miehet kertoisi ulkopuolisille tilanteestaan. Suomalaiset yrittäjät kiistivät tietäneensä tapahtuneesta ja tuomitsivat työnjohtajan toimet. Mies tuomittiin ihmiskaupasta, pahoinpitelystä ja törkeästä kavalluksesta kärjäläisyyden tuomion ja hovioikeuden tuomion ja tuomitsi miehen vankeuteen kolmeksi ja puoleksi vuodeksi ja määräsi hänet maksamaan uhreille satojen tuhansien eurojen korvaukset.

Lumeavioliitto

36-vuotiaalle latvialaisnaiselle luvattiin työpaikka Isossa-Britanniassa. Hänen oli määrä työskennellä latvialaisperheiden lastenvahtina. Kun nainen saapui Isoon-Britanniaan, hänen passinsa vietiin ja hänet naitettiin pakistanilaiselle miehelle. Mies ja hänen kumppaninsa käyttivät naista hyväkseen ja pitivät tätä vankinaan Manchesterissa ja Birminghamissa yli vuoden ajan. Yhdessä talossa hänet pidettiin pienessä ullakkomakuuhuoneessa miehen ja muun perheen asuessa alakerrassa. Toisen talon ikkunoissa oli metalliset kalterit, ja naista ei päästetty ulos yksinään. Tilanne päättyi vasta, kun nainen alkoi kirjoittaa kokemuksiaan ylös ja onnistui repimään palasen postin seassa näkyneestä osoitteesta ja soittamaan äidilleen, joka ilmoitti asiasta poliisille. Paikallinen tuomioistuin tuomitsi rikolliset ihmiskaupasta vankeuteen.

Seksuallinen hyväksikäyttö

Useita valkovenäläisiä naisia ja tyttöjä värvättiin Valko-Venäjällä lupaamalla heille hyväpalkkaista työtä Puolasta. Kun naiset saapuivat Puolaan, heidän passinsa takavarikoitiin ja heidät pakotettiin prostituutioon. Uhreja kiellettiin menemästä ulos, ja heidät pakotettiin tarjoamaan seksuaalipalveluja väkivallalla uhkaamalla. Uhrit pakotettiin työskentelemään maksaakseen takaisin rahat, jotka parittaja oli maksanut heistä. Osa heidän ansioistaan kerättiin säännöllisesti. Puolalainen tuomioistuin totesi, että kolme valkovenäläistä rikollista (kaksi miestä ja yksi nainen) käyttivät hyväkseen uhrien taloudellisia vaikeuksia, valehtelivat heille Puolassa tarjottavasta työstä ja hyötyivät heistä taloudellisesti pakottamalla heidät prostituutioon. Kahden miehen ja naisen todettiin syyllistyneen ihmiskauppaan ja paritukseen liittyviin rikoksiin. Myöhemmin hovioikeus vahvisti syytteet ja tuomitsi heidät vankeuteen 3–4,5 vuodeksi.

Kerjäämiseen pakottaminen

Oslossa toiminut romanialaia puhuva vapaaehtoistyöntekijä huomasi, että Oslossa kaduilla neljän muun ihmisen kanssa kerjäävä nainen vaikutti pelokkaalta ja hermostuneelta. Puhuttuaan naiselle sosiaalityöntekijä tajusi, että ryhmä oli kontrollin alla. Uhreille tarjottiin turvalliset majoitustilat ja aikaa miettiä tapahtunutta. Poliisi aloitti tutkimukset ja tunnisti kaksi epäiltyä: romanialais- ja kosovolaismiehet. Epäillyt olivat rekrytoineet neljä miestä ja naisen Romaniassa lupaamalla heille töitä Norjasta. Kaikki viisi suostuivat lähtemään minibussilla Norjaan. Matkan maksamisesta ei sovittu mitään. Uhreilta vietiin henkilökortit matkan aikana. Epäillyt kertoivat Norjassa, että uhrit saivat henkilökorttinsa takaisin maksettuaan 1000 euroa. Heidät pakotettiin varastamaan bensiniä ja kerjäämään. Kun uhrit kieltäytyivät kerjäämästä lisää, toinen epäillyistä löi yhtä uhria ja kaikkien henkeä uhattiin. Oslossa kärjäläisyyden tuomitsi miehet ihmiskaupasta tammikuussa 2015.

Rikoksiin pakottaminen

Kaksi romanialaismiestä värväsi vuonna 2009 kaksi 16-vuotiasta poikaa lähtemään mukaansa Ruotsiin, mistä he löytäisivät helposti töitä. Poikien vanhemmat suostuivat lähettämään heidät Ruotsiin. Pojat lensivät Romaniasta Lontoon kautta Tukholman Skavstan lentokentälle. Pojat pakotettiin varastamaan saapumisensa jälkeen. Tapaus huomattiin ensimmäistä kertaa, kun pojat varastivat auton saapumisensa jälkeisenä päivänä ja Nyköpingsin poliisi pidätti heidät. Epäilykset vahvistuivat, kun pojat pidätettiin muutaman kerran myymälävarkaudesta, ja poliisi aloitti ihmiskauppatutkimukset. Kärjäläisyyden päätöksen mukaan miehet eivät olleet syyllistyneet ihmiskauppaan. Poikia ei missään vaiheessa uhkailtu tai vangittu, he saivat käyttää puhelinta, eivätkä he pyytäneet apua perheiltään tai poliisilta. Hovioikeus löysi kuitenkin tarpeeksi näyttöä ihmiskaupasta ja tuomitsi miehet vuodeksi vankilaan ja maksamaan pojille 60 000 kruunun korvaukset. Hovioikeus totesi, että miehillä oli ratkaiseva vaikutus poikien toimiin. Pojat puhuivat vain romanialaia ja olivat vieraassa maassa kahden vanhemman miehen kanssa. Uhreilla ei ollut rahaa, ja he olivat täysin riippuvaisia miehistä sekä tuen ja töiden löytämisen osalta. Poikien alkuperäistä suostumusta varastamiseen pidettiin merkityksettömänä.

3. Paikallisen ihmiskauppatilanteen kartoitus

Ihmiskauppa on globaali ilmiö, jolla on kuitenkin myös paikallinen ulottuvuus ja tiettyjä seuraamuksia paikallisille yhteisöille. Kunnilla on selkeä vastuu puuttua paikallisella tasolla tapahtuvaan hyväksikäyttöön.¹⁶

Paikallistilanteen analyysin tulisi olla ihmiskaupan vastaisen toiminnan lähtökohta. Paikallisten viranomaisten tulisi kerätä tietoa ja analysoida niitä piirteitä ja kehityssuuntia, joita ihmiskauppaan ja hyväksikäyttöön liittyy (ilmiön laajuus, muoto, tunnusmerkit, riskit ja syyt). Tilanekartoituksen perusteella voidaan suunnitella paikallistasolla tehtävän ihmiskaupan vastaisen toiminnan painopistealueet ja sisällyttää ne olemassaoleviin toimintaohjelmiin ja - palveluihin.¹⁷ Tätä prosessia nimitetään paikallisen turvallisuussuunnitelman tekemiseksi.¹⁸ Seuraavissa osioissa prosessiin viitataan paikallisen ihmiskauppatilanteen kartoittamisena.

Kartoittamisen on tarkoitus olla toimialat ylittävä ja osallistava prosessi. Kartoitusta tehdessään kuntien tulisi ottaa mukaan ja konsultoida sekä oman hallintonsa alaisia palveluja, kuten sosiaali-, terveys-, majoitus-, koulutus-, työvoima-, nuoriso- ja lastensuojelupalveluja että muita paikallisia viranomaisia kuten poliisia, syyttäjiä, oikeuslaitosta, työsuojeluviranomaisia ja maahanmuuttoviraston edustajia. Avainkumppaneita tässä kartoittamisvaiheessa ovat etenkin ne järjestöt, joilla on asiantuntemusta ihmiskaupasta, maahanmuuttajien oikeuksista ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Sidosryhmiä voivat olla myös ammattiliitot sekä maahanmuuttajien ja etnisten ja muiden vähemmistöjen omat järjestöt ja uskonnolliset järjestöt. Kartoittamisprosessin aikana kunnat voivat konsultoida myös muita julkisen sektorin toimijoita, kuten rekrytointi- ja henkilöstöpalveluyrityksiä ja alakohtaisia työnantajaliittoja hotelli-, siivous-, rakennus- tai ravintola-aloilla.¹⁹ Tämä on perusteltua, koska nämä kaikki toimijat voivat kohdata hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhreja työssään ja ne voivat tarjota paikallisen tason tietoa ja näkemyksiä kaupunkien ja kuntien käytettäväksi suunniteltaessa ihmiskaupan vastaista toimintaa.

Tilannetta kartoittaessaan paikallisviranomaisten tulisi etsiä kansallisella tasolla saatavilla olevaa ihmiskauppaan liittyvää tietoa. Tämän jälkeen paikallisten viranomaisten tulisi yhdistää tiedot kuntakohtaisiin rikollisuustilastoihin, sosiaalipalveluista saataviin riskiryhmiä koskeviin tietoihin, sekä paikallispoliisin ja kansalaisjärjestöjen tietoihin. Alla olevissa taulukoissa käydään läpi niitä tekijöitä ja seikkoja, jotka tulisi ottaa huomioon kartoitusta tehtäessä. Painopistealueina ovat:

- niiden väestöryhmien tunnistaminen, jotka ovat riskissä joutua seksuaalisen hyväksikäytön, pakkotyön sekä pakotetun kerjäämisen ja rikollisuuden uhreiksi
- sijainnit, missä uhreja ja mahdollisia uhreja voidaan kohdata
- ihmiskaupan tekijät, siitä hyötyvät välikädet ja palveluiden käyttäjät

Seksuaalisen hyväksikäytön osalta yksittäisten riskiryhmien tunnistamisen lisäksi on tärkeää kartoittaa paikallista prostituuttilannetta ja ottaa selvää prostituution piirissä toimivista henkilöistä ja paikoista, joissa seksiä myydään. Kartoituksessa tulee myös selvittää, mitkä organisaatiot tarjoavat tukea ja palveluja prostituution piirissä toimiville naisille ja miehille. Tällaisilla organisaatioilla on todennäköisesti tietoa myös ihmiskaupasta. Monilla paikallistoimijoilla on asiaan liittyvää tietoa, mutta he eivät välttämättä tunnista ihmiskaupatapauksia. Koulutusta saatuaan he voivat kuitenkin auttaa tunnistamaan ja tarjoamaan tukea ihmiskaupan mahdollisille uhreille. Näitä ovat muun muassa sosiaali- ja terveyspalvelut, rikosuhripalvelut, naisjärjestöt sekä erilaiset paikalliset yhdistykset ja naapurustot.

Taulukko 1.

Riskiryhmät: seksuaalinen hyväksikäyttö

Paikallistasolla huomioitavaa:	Keskeiset toimijat, jotka voivat tunnistaa riskiryhmät ja mahdolliset ihmiskaupan uhrit
<p><i>Prostituution piirissä toimivat naiset ja miehet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Mitä tiedetään kaupungissa/kunnassa tapahtuvasta prostituutiosta? Kuinka monen naisen tai miehen tiedetään tarjoavan seksipalveluja kaupungissa/kunnassa? Millainen tausta näillä naisilla/miehillä on? Mistä he tulevat? Kuinka suurella osalla naisista/miehistä on parittaja? Kuinka suuri osa voisi olla kansainvälisen maan sisäisen ihmiskaupan uhreja? Millainen prostituution piirissä toimivien ulkomaalaisten naisten/miesten profiili on, ja keitä heidän asiakkaansa ovat? Kasvatko lukumäärät? Millä alueilla nämä naiset/ miehet asuvat? Missä palveluja tarjotaan? Millaisia palveluja on olemassa prostituution piirissä toimivien naisten ja miesten auttamiseksi? <p><i>Maahanmuuttajat (mukaan lukien EU-kansalaiset), paperittomat siirtolaiset, turvapaikanhakijat, pakolaiset ja ulkomaalaiset opiskelijat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Montako ulkomaalaista opiskelijaa, maahanmuuttajaa, turvapaikanhakijaa tai pakolaista kaupungissa/kunnassa asuu? Mistä he tulevat? Millaiset heidän olosuhteensa ja tarpeensa ovat (majoitus, tulot, kielitaito, työ ja koulutus)? Ovatko he vaarassa joutua seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi? Millaisia palveluja on olemassa heidän tukemisekseen? Millaisia aukkoja heille tarjottavissa palveluissa on? Miten ne voidaan täyttää? 	<ul style="list-style-type: none"> järjestöt ja palvelutarjoajat sosiaali- ja terveyspalvelut uhrijärjestöt naisjärjestöt paikallispoliisi turvakodit maahanmuuttajien/pakolaisten tukiryhmät maahanmuuttoviranomaiset paikalliset yhdistykset ja naapurustot seksin ostajat yksityiset kansalaiset

Lähde: mukautettu raportista Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation (2013), 32-34.

Mitä tulee työperäiseen ihmiskauppaan ja muihin ihmiskaupan uusiin muotoihin, kuten kerjäämiseen ja rikoksiin pakottamiseen, paikallistoimijoiden tulee ottaa kartoituksensa lähtökohdiksi paikallinen tilanne sekä syrjäytymis- ja marginalisointirisikit. On tärkeää ymmärtää, mille aloille ulkomaalaiset työntekijät työllistyvät, mitkä heidän työehtonsa ovat, millaisia palveluja he käyttävät ja mitkä toimijat tarjoavat heille tukipalveluja (jos sellaisia tarjotaan). Kartoituksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota varsinkin paperittomiin siirtolaisiin, sillä he ovat suuressa vaarassa joutua hyväksikäytettäviksi. Myös turvapaikanhakijat, pakolaiset ja jopa ulkomaalaiset opiskelijat voivat olla haavoittuvassa asemassa ja joutua hyväksikäytön uhreiksi. Lukuisat paikalliset toimijat mukaan lukien työsuojeluviranomaiset, ammattiliitot, maahanmuuttajapalveluiden tarjoajat, yksityiset kansalaiset ja kuluttajat (ks. alla oleva taulukko) voivat tunnistaa työperäisen ihmiskaupan uhreja.

Taulukko 2.

Riskiryhmät: pakkotyö

Paikallistasolla huomioitavaa:	Keskeiset toimijat, jotka voivat tunnistaa riskiryhmät ja mahdolliset ihmiskaupan uhrit
<p><i>Ulkomaalaiset työntekijät (mukaan lukien EU-kansalaiset), paperittomat siirtolaiset, turvapaikanhakijat, pakolaiset ja ulkomaalaiset opiskelijat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Montako ulkomaalaista työntekijää, opiskelijaa ja paperitonta siirtolaista kaupungissa/kunnassa asuu? Missä ja millä aloilla he työskentelevät? Missä he asuvat ja miten he kulkevat töihin? Millainen tausta ja demografinen profiili kyseisellä väestöryhmällä on? Millaiset heidän työolonsa ja palkkansa ovat? Ovatko he tietoisia oikeuksistaan? Saavatko he tukea ja palveluja? Millaisia palveluja he tarvitsisivat? 	<ul style="list-style-type: none"> työsuojelutarkastajat paikallispoliisi terveys-/palo-/verotarkastajat ammattiliitot sosiaalipalvelut sairaanhoitohenkilöstö julkisista hankinnoista vastaavat virkamiehet järjestöt uhrijärjestöt maahanmuuttajien/pakolaisten tukiryhmät maahanmuuttajajärjestöt maahanmuutto- ja lupaviranomaiset rekrytointi- ja henkilöstöpalveluyritykset yksityiset kansalaiset

Lähde: mukautettu tekstistä Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation (2013), 34-35.

Taulukko 3.

Riskiryhmät: kerjäämiseen ja rikoksiin pakottaminen

Paikallistasolla huomioitavaa:	Keskeiset toimijat, jotka voivat tunnistaa riskiryhmät ja mahdolliset ihmiskaupan uhrin
<ul style="list-style-type: none"> • Onko alueellasi kerjääviä ihmisiä? Millainen heidän taustansa on? • Onko kerjääminen organisoitua, ja jos on, miten? Tuoko joku kerjäläiset paikalle ja hakee heidät sieltä? Kuinka pitkiä aikoja he kerjäävät päivän aikana? Tarkkaileeko/ohjaileeko joku heitä? • Harjoittavatko he muita toimia kuin kerjäämistä? • Missä kerjäävät henkilöt asuvat? Millaiset heidän olosuhteensa ovat? • Onko heidän käytettävissään tukipalveluja? • Onko alueellasi esiintynyt merkkejä rikoksiin pakottamisesta, esim. riskiryhmien harjoittamaa näpistelyä tai matkapuhelinvarkauksia? • Toimivatko ja liikkuvatko nämä henkilöt suuremmalla alueella? Millainen heidän taustansa on? • Onko lähikaupungeissa tai kunnissa raportoitu samanlaisia järjestyneen kerjäämisen tai rikoksiin pakottamisen tapauksia? • Onko henkilöitä pidätetty aiemmin muissa kaupungeissa samankaltaisten rikosten vuoksi? • Onko varastettu tavara ristiriidassa tekijän taustan kanssa, esim. naiset/tytöt varastavat miesten partateriä tai partavettä? 	<ul style="list-style-type: none"> • paikallispoliisi • sosiaalipalvelut • sairaanhoitohenkilöstö • järjestöt ja palveluntarjoajat • uhrijärjestöt • maahanmuuttajien/pakolaisten tukiryhmät • maahanmuuttajajärjestöt • kirkko tai muut uskonnolliset järjestöt • yksityiset kansalaiset

Lähde: mukautettu raportista Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation (2013), 34-35.

Lähtömaissa paikallistason kartoituksessa tulee tähdätä niiden riskiryhmien tunnistamiseen, jotka ovat vaarassa joutua rekrytoiduiksi ja hyväksikäytetyiksi. Tärkeää on kartoittaa myös keskeiset toimijat, jotka työskentelevät näiden haavoittuvien ryhmien kanssa ja tukevat niihin kuuluvia ihmisiä.

Taulukko 4.

Lähtömaat.

Riskiryhmät: seksuaalinen hyväksikäyttö ja pakkotyö

Paikallistasolla huomioitavaa:	Keskeiset toimijat, jotka voivat tunnistaa riskiryhmät ja mahdolliset ihmiskaupan uhrin
<ul style="list-style-type: none"> • julkisissa hoivalaitoksissa asuvat nuoret • sellaisilla alueilla asuvat ihmiset, joiden taloudellinen tila on heikentymässä, etenkin työttömät, velkaantuneet ja luotto-ongelmaiset • prostituution piirissä toimivat naiset/miehet • yksinhuoltajaäidit, joiden taloudellinen tilanne on heikko • huumausaineriippuvaiset • fyysisistä tai psyykkisistä ongelmista kärsivät ihmiset • vähemmistöryhmät, joiden suomen tai ruotsin kielen taito on heikolla tai olemattomalla tasolla • väkivallan uhrin • kodittomat • syrjityt ja marginalisoidut ryhmät 	<ul style="list-style-type: none"> • järjestöt ja palveluntarjoajat • sosiaali- ja terveystoimet • julkiset hoivalaitokset • opettajat • sairaanhoitohenkilöstö • paikallispoliisi • kirjastovirkailijat • turvakodit • työvoimaviranomaiset • kirkko tai muut uskonnolliset järjestöt • kiinteistönvälitystoimistot ja huoltopalveluyritykset • yksityiset kansalaiset

Riskiryhmien tunnistamisen jälkeen kartoituksessa tulisi selvittää paikallisia sosiaalisia ja taloudellisia kehityssuuntia, jotka koskevat kyseisiä väestöryhmiä. Seuraavassa taulukossa esitellään asiaan liittyviä kysymyksiä.

Taulukko 5.

Lähtömaat: Huomiotavaa paikallistasolla.

- Moniko kaupungissa/kunnassa asuvista ihmisistä alittaa köyhyysrajan?
- Paljonko kaupungissa/kunnassa on työttömiä?
- Onko kaupungissa/kunnassa saatavilla tukipalveluja niitä tarvitseville?
- Moniko saa sosiaalietuja ja muun tyyppistä apua?
- Onko kaupungissa/ kunnassa tai lähellä olevissa suuremmissa kaupungeissa prostituutiota harjoittavia naisia/miehiä?
- Asuuko kaupungissa/kunnassa naisia/miehiä, jotka harjoittavat/harjoittivat prostituutiota ulkomailla?
- Millä alueilla köyhimmät väestöryhmät asuvat?
- Millaiset olosuhteet ja tarpeet niillä ihmisillä on, jotka asuvat huonosta taloudellisesta tilanteesta kärsivillä alueilla?
- Moniko saa säännöllistä hoitoa huumausaineriippuvuuteen?
- Millaisissa paikoissa he asuvat?
- Montako perheväkivaltatapausta kaupungissa/kunnassa raportoidaan vuosittain?
- Millainen profiili fyysisen tai psyykkisen väkivallan uhreilla on?
- Mitä sosiaalipalveluja tai apua heille tarjotaan?
- Moniko muuttaa ulkomaille töihin vuosittain?
- Millainen heidän profiilinsa on?
- Miten he löytävät ulkomailta töitä?
- Millaiset työehdot ja palkka heillä on ulkomailla?
- Millä aloilla ja missä he työskentelevät?

Kartoittamisen toinen tärkeä osa-alue on tunnistaa paikkoja ja kohteita, joissa haavoittuvia ryhmiä tai ihmiskaupan uhreja voidaan kohdata ja joissa hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa todennäköisesti tapahtuu. Näissä kohteissa voidaan myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi levittää tietoa uhrien oikeuksista (ks. Luku 6). Alla olevassa taulukossa esitellään kartoituksen kannalta relevantteja paikkoja ja kohteita

Taulukko 6.

Riskialttiit sijainnit

Lentokentät, juna-asemat, laivaterminaalit ja -satamat, bussi- ja metroasemat	Kirjastot ja muut vastaavat paikat, joissa on ilmainen wi-fi ja/tai vapaa pääsy tietokoneelle
Kadut ja alueet, joissa tiedetään harjoitettavan prostituutiota, huumekauppaa, salakuljetun tavarain ja savukkeiden myyntiä tai kerjäämistä.	Terveyskeskukset ja sairaalat, mukaan lukien paperittomille palveluja tarjoavat globaalit klinikat
Ostoskeskukset, julkiset puistot tai muut paikat, joissa nuoret, maahanmuuttajat tai muut ryhmät kokoontuvat viettämään aikaa.	Alueet, missä on etnisiä kauppiaita, internetkahviloita, kauneushoitoloita ja rahansiirtopalveluja, ja missä maahanmuuttajat viettävät aikaa
Yömajat tai päiväkeskukset, joissa käy haavoittuvia ryhmiä, kuten huumeriippuvaisia, työttömiä tai ex-vankeja.	Koulutuslaitokset, etenkin koulukodit
Maahanmuuttajille suunnatut palvelupisteet mukaan lukien kulttuurikeskukset ja kielikoulut.	Sosiaalitoimistot ja muut vastaavat palvelukeskukset
Suuret rakennustyömaat, joissa työskentelee ulkomaalaisia työntekijöitä	Vastaanottokeskukset Konsulaatit ja suurlähetystöt
Suuret maa- ja marjatilat, joissa työskentelee ulkomaalaisia työntekijöitä	Työvoimapalvelut ja rekrytointiyrietykset

Kaupungit ja kunnat voivat myös kerätä tietoa rikollisista ja sitä kautta osallistua aktiivisesti ihmiskaupan torjuntaan. Tiedoista voi olla hyötyä esitutkintaprosessissa, ja siksi ne tulee jakaa esitutkintaviranomaisten kanssa.

Ihmiskaupan tekijät toimivat paikallistasolla rekrytoimalla, kuljettamalla ja hyväksikäyttämällä uhreja eri tavoin ja eri paikoissa. Usein ihmiskaupan ajatellaan liittyvän kansainväliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mutta rikolliset toimivat kuitenkin usein pienessä mittakaavassa ja hyödyntävät omiaan ja toisinaan perheidensä suhteita. Yksilöt voivat toimia ihmiskaupprosessin eri vaiheissa lukuisin eri tavoin. Ihmiskauppias-nimitystä voidaan käyttää rekrytoijista, kuljettajista, tai parittajista, työnantajista tai muista henkilöistä tai tahoista, jotka kontrolloivat uhreja eri tavoin.

Ihmiskaupan tekijät tulevat eri maista, ja heidän etniset taustansa ovat erilaisia. Suurin osa heistä kuitenkin asuu EU-jäsenvaltiossa. Suurimmalla osalla rikollisista on vahvat yhteydet uhrien lähtömaihin, ja heillä on tapana rekrytoida ja hyväksikäyttää oman maansa kansalaisia. Valtaosa ihmiskaupan harjoittajista on miehiä, mutta naispuolisten tekijöiden lukumäärä on kasvussa. Toisinaan uhrin ja rikollisen välinen raja on häilyvä, sillä entisistä uhreista voi tulla hyväksikäyttäjiä, kun heidät pakotetaan rekrytoimaan muita tai kun heille tarjotaan mahdollisuus parantaa asemaansa esimerkiksi keräämällä rahaa muilta.²⁰

Taulukko 7.

Tietojen kerääminen rikollisista

Paikallistasolla huomioitavaa	Keskeiset toimijat, jotka voivat tunnistaa riskiryhmät
<p><i>Ihmiskauppiat, välikädet ja hyötyjät: seksuaalinen hyväksikäyttö</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mitä ihmiskaupan tekijöistä tiedetään? • Onko kaupungissa/kunnassa yrityksiä tai paikkoja, jotka voivat hyötyä tai sallia seksuaalisen hyväksikäytön? • Missä ne sijaitsevat? • Rekrytoidaanko kaupungissa/kunnassa ihmisiä prostituutioon? • Ketkä mahdollistavat seksuaalisen hyväksikäytön? • Kuinka paljon kaupungissa/kunnassa on seksin ostajia? • Kuinka suuri ongelma on? • Tarjotaanko seksin ostajille tukipalveluja? 	<ul style="list-style-type: none"> • paikallispoliisi • sosiaali- ja terveyspalvelut • järjestöt • uhrijärjestöt • naisjärjestöt • maahanmuuttajien/pakolaisten tukiryhmät • maahanmuuttajajärjestöt • kirkko ja muut uskonnolliset järjestöt • taksikuljettajat • hotellihenkilöstö • paikalliset yhdistykset ja naapurustot • yksityiset kansalaiset

- Keitä seksin ostajat ovat ja millainen tausta heillä on?
- Millaisia palveluja kysynnän vähentämiseksi tarvittaisiin?

Ihmiskauppiat, välikädet ja hyötyjät: pakkotyö sekä kerjäämiseen ja rikollisuuteen pakottaminen

- Mitä tiedetään työperäisen hyväksikäytön tekijöistä?
- Oletko saanut tietoa kerjäämiseen tai rikollisuuteen pakottamisesta?
- Ketkä sitä järjestävät tai ketkä hyötyvät näistä toimista?
- Koetaanko muissa kunnissa samoja haasteita?
- Onko kaupungeilla ja kunnilla välineitä, joilla ne voivat vaihtaa tietoja keskenään?
- Mitkä alat voivat hyötyä tai mahdollistaa työperäisen hyväksikäytön?
- Onko olemassa mitään toimintaa, jolla pyritään vähentämään kysyntää yllävalvoille tuotteille tai palveluille?
- Onko yrityksillä työvoiman hyväksikäyttöön liittyviä eettisiä säännöstöjä?
- Tarkkailevatko paikalliset yritykset ja toimijat alihankintaketjuaan hyväksikäytön varalta?

- paikallispoliisi
- työsuojelutarkastajat
- terveys-/palo-/verotarkastajat
- ammattiliitot
- sosiaali- ja terveyspalvelut
- julkisista hankinnoista vastaavat virkamiehet
- järjestöt
- uhrijärjestöt
- naisjärjestöt
- maahanmuuttajien/pakolaisten tukiryhmät
- maahanmuuttajajärjestöt
- kirkko ja muut uskonnolliset järjestöt
- paikalliset yhdistykset ja naapurustot
- yksityiset kansalaiset

Lähde: mukautettu tekstistä Local Safety Audit Guide: to Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation (2013), 36.

Kartoituksessa tulee myös kerätä tietoja palveluista ja toimintaresursseista, joita kaupungeilla ja kunnilla on käytettävissä ja mobilisoitavissa. Tältä osin tulisi kartoittaa ne palvelut, jotka ovat ihmiskaupan uhrien saatavilla tai joissa voidaan kohdata ihmiskaupan riskiryhmiin kuuluvia henkilöitä (esim. sosiaali-, työllisyys-, terveys-, koulutus-, neuvonta- ja oikeusapu- ja lakipalvelut jne.). Kartoituksen pohjalta voidaan arvioida myös kunnallisten toimijoiden koulutustarpeet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen liittyen.

Jos paikallistasolla ei ole mahdollista teettää ehdotetun laajuista kartoitusta, yksi vaihtoehto on keskittyä tiettyihin alueisiin tai ihmiskaupan muotoihin, joita alueellasi pidetään erityisen näkyvinä. Toinen hyvä vaihtoehto on ihmiskaupan sisällyttäminen olemassa oleviin rikoksantorjuntaohjelmiin. Monet Itämeren alueen kaupungit ja kunnat tekevät paikallisia turvallisuussuunnitelmia. Näissä turvallisuussuunnitelmissa keskitytään esimerkiksi tiettyjen paikkojen, alueiden tai ryhmien turvallisuuden parantamiseen. Nämä kaupungit ja kunnat voisivat lisätä olemassa oleviin tai paraikaa toteutettaviin turvallisuussuunnitelmiinsa myös ihmiskauppaa koskevia linjauksia. Paikalliset ihmiskaupan vastaiset toimet voisivat siten pohjautua olemassa oleviin ohjelmiin ja toimintaperiaatteisiin, jotka koskevat esimerkiksi syrjäytymistä, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja maahanmuuttajien kotouttamista.

Kuntien toimintaohjeet

- Paikallinen ihmiskauppatilanne tulisi kartoittaa riskiryhmien tunnistamiseksi, relevanttien paikkojen ja kohteiden tunnistamiseksi sekä rikollisiin ja ihmiskaupan mahdollistavien henkilöihin liittyvien tietojen keräämiseksi.
- Jos resurssit ovat rajalliset tai vähäiset, ihmiskauppatilanteen diagnoosi tulisi sisällyttää olemassa oleviin rikoksantorjuntastrategioihin tai varmistua siitä, että aihetta käsitellään niissä toimintarakenteissa ja ohjelmissa, jotka liittyvät esim. syrjäytymiseen, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tai maahanmuuttajien kotouttamiseen paikallistasolla.
- Kuntien tulisi kerätä myös tietoa ihmiskaupan uhreille ja riskiryhmille saatavilla olevista resursseista ja palveluista sekä omassa hallinnossa että ulkopuolisten toimijoiden tarjoamina. Näin paikallistasolla voidaan kohdentaa resursseja ja parantaa ihmiskaupan uhrien tunnistamista, auttamista ja ihmiskaupan vastaista toimintaa.

4. Ihmiskaupan tunnistaminen

Ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa uhrien oikeanaikainen ja -lainen tunnistaminen on äärimmäisen tärkeää. Tunnistaminen on avainasemassa mahdollisten uhrien suojelemiseksi, heidän oikeuksiensa turvaamiseksi ja avunsaannin varmistamiseksi. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on myös edellytys sille, että rikolliset pannaan vastuuseen teoistaan. Tunnistaminen voi johtaa lisääntyneisiin rikostutkintojen määriin ja auttaa paljastamaan muita asiaan liittyviä rikoksia. Ihanteellisessa tapauksessa mahdollisten ihmiskaupan uhrien tunnistamisen kautta voidaan puuttua ihmiskaupprosessiin jo ennen sen alkua ja siten estää haavoittuvien yksilöiden hyväksikäyttö.²¹

Paikalliset toimijat ovat usein paremmassa asemassa kuin kansalliset viranomaiset, sillä he voivat tunnistaa ihmiskaupan uhreja käytännön työssä ja näin käynnistää auttamisprosessin. He voivat myös auttaa tunnistamaan ihmiskaupan tekijöitä ja muita rikollisia.

Keitä ihmiskaupan uhrin ovat?

Ihmiskaupan uhrin tulevat ympäri maailmaa, ja heillä on erilaiset taustat ja kokemukset. Etenkin sellaiset ihmiset, jotka ovat fyysisesti, psyykkisesti tai taloudellisesti haavoittuvia ja joilla ei ole tarpeeksi resursseja tai sosiaalista apua ja tukea, ovat vaarassa joutua uhreiksi. Omistamallaan ja/tai käyttämällään näennäisellä tai todellisella vallalla rikoksen tekijät voivat käyttää hyväkseen ihmisten riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, mistä seuraa emotionaalisen, taloudellisen, fyysisen tai psyykkisen vallan epätasapaino uhrin ja rikollisen välillä. Riippuvainen asema voi johtua monista eri syistä, kuten perhesuhteista, henkilökohtaisista suhteista tai työsuhteista. Monet tekijät voivat myös asettaa henkilön turvattomaan tilaan, mitä ihmiskaupan harjoittajat voivat käyttää hyväkseen. Näitä tekijöitä ovat:

- nuoruus
- vakava sairaus
- huumausaineriippuvuus
- läheisen perheenjäsenen vakava sairaus tai huumausaineriippuvuus
- vaikea taloudellinen tilanne
- kodittomuus
- psyykinen tila
- fyysinen tai psyykinen vamma
- aiemmat traumaattiset kokemukset, esim. aiempi seksuaalinen hyväksikäyttö tai prostituutio
- ulkomaalaisuus/turvapaikan hakeminen/pakolaisuus
- sukupuoli-identiteetti tai vähemmistöasema

Ihmiskaupan uhreilla voi olla erilaisia maahanmuutto- ja oleskelustatuksia. He voivat olla paperittomia siirtolaisia, EU-kansalaisia tai kolmansien maiden kansalaisia, joilla on voimassaoleva oleskelu- tai työlupa. He voivat olla myös oman maan kansalaisia, jotka ovat päätyneet ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreiksi.²² Eurostatin (2014) mukaan EU-maissa jopa 65 % ihmiskaupan rekisteröidyistä uhreista on EU-kansalaisia.²³ On kuitenkin tärkeää muistaa, ettei mahdollisten ihmiskaupan uhrin ja riskiryhmien profiloiminen tulisi johtaa liiallisiin yleistyksiin ja syrjiviin toimintaperiaatteisiin, lähestymistapoihin tai asenteisiin. Valvontatoiminnan tulisi ennen kaikkea tähdätä sekä maahanmuuttajien että muiden haavoittuvien henkilöiden perusoikeuksien suojeluun ja heidän hyväksikäyttönsä estämiseen, eikä keskittyä pelkästään henkilöiden maahanmuuttotilastuksen tarkastamiseen.²⁴

Ihmiskaupalle alttiit paperittomat siirtolaiset

Paperittomat siirtolaiset ovat usein suurimmassa vaarassa joutua hyväksikäytettäviksi haavoittuvan ja jopa epävirallisen asemansa vuoksi, jota ihmiskauppiat ja muut rikolliset hyväksikäyttävät sekä virallisilla että pimeillä työmarkkinoilla. Paperittomilla siirtolaisilla on tavallisesti suuria vaikeuksia ottaa yhteyttä ja hakea apua viranomaisilta, sillä he pelkäävät karkottamista.²⁵ Tämä luottamuspuola johtaa tunnistamisongelmiin, joita viranomaisten tietämättömyys ihmiskaupasta vaikeuttaa. Siksi yhteistyö järjestöjen, viranomaisten ja muiden paikallistoimijoiden välillä on äärimmäisen tärkeää rakennettaessa luottamusta haavoittuvien väestöryhmien ja viranomaisten välillä.

Uhrin tunnistamisprosessi

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on yleensä monimutkainen ja aikaa vievä prosessi. Periaatteessa tunnistaminen tapahtuu kahdessa vaiheessa: ensimmäisessä vaiheessa arvioidaan, onko olemassa kohtuullisia perusteita kohdella henkilöä ”uhrina”, ja toisessa vaiheessa tehdään virallinen päätös ihmiskaupan uhrin statuksesta. Joskus kestää viikkoja, ennen kuin henkilö luottaa tarpeeksi viranomaisiin tai järjestöjen edustajaan kertoakseen kokemuksistaan. Samalla tunnistaminen tulisi tehdä nopeasti ja tarkasti, sillä vain siten uhrin saa tarvittavan avun. Siksi on tärkeää varmistaa, että etenkin asiakastyötä tekevät virkailijat ja työntekijät, kuten sosiaalityöntekijät, sairaanhoitajat ja lääkärit ovat tietoisia tärkeimmistä ihmiskaupan tunnusmerkeistä, pystyvät tunnistamaan uhrin ja aloittamaan auttamistoimet. Kun työntekijällä on kohtuulliset syyt epäillä henkilöä ihmiskaupan uhriksi, hänen tulee henkilön suostumuksella ottaa yhteyttä ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmään tai ohjata henkilö muiden tukipalvelujen piiriin (ks. myös luku 5).

Suomessa Joutsenon vastaanottokeskuksen koordinoima ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmä ylläpitää päivystävää neuvontapuhelinta numerossa +358 2954 63177. Auttamisjärjestelmään voidaan hyväksyä myös ihmiskaupan kaltaisten rikosten uhreja. Näitä ovat kiskonnantapainen työsyryntä, törkeä paritus ja törkeä laittoman maahantulon järjestäminen. Lisää tietoa löytyy sivulta www.ihmiskauppa.fi.

Uhrikeskeisessä, ihmisoikeuslähtöisessä lähestymistavassa uhrille on kerrottava hänen oikeuksistaan. Jotkut uhrin eivät välttämättä edes ymmärrä tai tiedosta, että heidän oikeuksiaan on loukattu. Ihmiskaupan uhrin pitävät itseään harvoin uhreina ja hakevat apua tällä nimikkeellä. Sen sijaan he saattavat kohdata viranomaisia tai paikallisia toimijoita käyttäessään tai yrittäessään käyttää erilaisia olemassa olevia palveluja (esim. lääkärissä käynti, tukien hakeminen, tai oleskeluluvan tai muiden asiakirjojen uusiminen). Paikalliset viranomaiset voivat myös kohdata uhreja työnsä puolesta, kuten palohälytyksen vuoksi, työsuojelutarkastuksen aikana tai muissa vastaavissa tilanteissa.

IHMISKAUPAN UHRI PITÄÄ ITSEÄN HARVOIN UHRINA, KOSKA HENKILÖ ON:

- Haluton leimautumaan uhriksi
- Tietämätön oikeuksistaan ja ihmiskaupan käsitteestä tai siitä, että hänen kokemuksensa voitaisiin määritellä ihmiskaupaksi
- Tietämätön ihmiskaupan uhrille tarjottavasta avusta
- Kokenut syyllisyyttä tai häpeää hyväksikäyttötilanteensa vuoksi
- Pelloissaan, että hänen perheelleen tai hänelle kostetaan
- Pelloissaan, että hänet vangitaan, karkotetaan tai että hän saa sakot
- Riippuvainen hyväksikäyttäjästään (ns. Tukholma-syndrooma)
- Taipuvainen pitämään tilannettaan ”parempana” kuin aikaisempaa tilannettaan (työttömyys, äärimmäinen köyhyys, väkivalta, konfliktit ja vastaavat tilanteet)

On tärkeää huomata, että ”ihmiskaupan uhri” on laillinen käsite eikä henkilön luonteenpiirre, olotila tai ominaisuus. Viranomaisten vastuulla on varmistaa henkilön asema ihmiskaupan uhrina. Henkilöltä ei pidä odottaa tai vaatia, että hän tuntisi olonsa uhriksi tai käyttäytyisi uhrin lailla (siinä merkityksessä, että hän olisi täysin riippuvainen avusta ja suojelusta). Myöskään kiitollisuutta ei tule vaatia tai odottaa. Mahdollisten uhrien tarkka tunnistaminen on kuitenkin hyvin tärkeää: joskus ihmiskaupan uhreja kohdellaan ”rikollisina” paperittoman statuksensa vuoksi tai koska heidät on pakotettu rikolliseen toimintaan ihmiskauppaprosessin aikana.

TARKAN JA VARHAISEN TUNNISTAMISEN TÄRKEYS

Ihmiskaupan uhrin

- tarvitsevat erityislaatuista apua ja suojelua.
- tarvitsevat todennäköisesti välitöntä ja akuuttia fyysistä ja psyykkistä sairaanhoitoa.
- ovat kärsineet vakavista ja törkeistä rikoksista sekä saattavat olla edelleen vaarassa. Siksi uhri, hänen läheisensä ja avuntarjoajat saattavat tarvita turvallisuusjärjestelyjä ja toimenpiteitä.
- on saatettu pakottaa rikoksiin ihmiskauppaprosessin aikana tai sen vuoksi, mistä syystä he pelkäävät viranomaisia.

Viranomaisten saattaa joskus olla helpompi sulkea silmänsä kuin tutkia tarkemmin, miksi poika näpistää tavaroita turistien taskuista ostoskeskuksessa tai miksi nainen kerjää ja myy väärennetyjä koruja kadulla. Kerjäämiseen ja rikoksiin pakottamisen tapauksia on kuitenkin havaittu enenevässä määrin myös Itämeren maiden alueella viime vuosien aikana.

JOS EPÄILET, että henkilö on ihmiskaupan uhri ja/tai hän tarvitsee apua, sinun tulee häneltä luvan saatuaasi raportoida tilanteesta viranomaisille, järjestöille tai avun tarjoajille. Suomessa kannattaa olla yhteydessä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

JOS TUNNISTAT jonkun ihmiskaupan mahdolliseksi uhriksi, kyseistä henkilöä tulee kohdella ihmiskaupan uhrina.

SINUN ON TOIMITTAVA NOPEASTI auttaaksesi ihmiskaupan uhria, ja tunnettava asianmukaiset toimenpiteet.

Ihmiskaupan tunnusmerkit

Useat tunnusmerkit voivat auttaa mahdollisen ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa. Esimerkiksi Kansainvälinen työjärjestö ILO on laatinut hyvin yksityiskohtaiset osoittimet ihmiskauppatapausten tunnistamiseen.²⁶ Monilla mailla on myös käytössään omat ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen tarkoitetut ohjeistukset. On tärkeää tuntea paikallinen konteksti ja olla tietoinen paikallisesta ihmiskauppatilanteesta sekä tunnistaa yleispätevät ja tarkemmat tunnusmerkit, jotta henkilön tilanteesta saadaan selkeämpi kuva. Alla listatut osoittimet ovat yleisluontoisia, ja niitä voidaan tukea saatavilla olevilla kansallisen tason tunnusmerkeillä.²⁷

IHMISKAUPAN YLEISLUONTOISET TUNNUSMERKIT

- Ikä
- Sukupuoli
- Kansallisuus/etninen tausta
- Hyväksikäytön tai fyysisen väkivallan merkit
- Trauman tai psyykkisen väkivallan merkit: epävarmuus, pelko, hermostuneisuus
- Ala, jolla henkilö työskentelee (esim. maatalous-, rakennus-, siivous-, ja ravintola-alat sekä yksityinen kodinhoitoala)

Ihmiskauppa on moniulotteinen ja -muotoinen rikos. Siksi on syytä pitää mielessä tietyt tunnusmerkit, jotka viittaavat seksuaaliseen hyväksikäyttöön, pakkotyöhön ja pakotettuun kerjäämiseen/rikollisuuteen. Tunnusmerkkien välillä voi olla yhtäläisyyksiä, mutta jotkin piirteet vaihtelevat paikallisten olosuhteiden, lainsäädännön ja erityispiirteiden mukaan. Ihmiskaupan vastaisten toimijoiden kokemuksista käy ilmi, ettei ihmiskaupan eri muotoja useinkaan voida käytännössä erottaa selkeästi toisistaan: ne ovat limittäisessä suhteessa toistensa kanssa, sillä ihmisiä hyväksikäytetään usein monin eri tavoin. Esimerkiksi pakkotyön uhria voidaan hyväksikäyttää myös seksuaalisesti tai kerjäämään pakotettu henkilö voidaan pakottaa prostituutioon tai häntä voidaan hyväksikäyttää myös työssä.

Seksuaalinen hyväksikäyttö

- Tarjoaako henkilö seksuaalisia palveluja vasten tahtaan tai pakon edessä?
- Tarjoaako henkilö palveluja luvasta tai odotetusta poikkeavassa ja seksuaalisoidussa ympäristössä?
- Tarjoaako henkilö seksuaalisia palveluja eri olosuhteissa kuin aiemmin on sovittu?
- Saako henkilö tarvittaessa keskeyttää palvelujen tarjoamisen tai päättää siitä kenelle palveluja tarjotaan?
- Pystyykö henkilö päättämään aikataulun, jonka puitteissa palveluja tarjotaan?
- Pystyykö henkilö lopettamaan palvelujen tarjoamisen omasta päätöksestään?
- Pystyykö henkilö kieltäytymään suojaamattomasta tai väkivaltaisesta seksistä?
- Onko henkilö tietoinen prostituutiota koskevista määräyksistä, kuten prostituution piirissä toimintaan vaadittavasta laillisesta iästä?
- Uhkaillaanko henkilöä väkivallalla tai muilla tavoin, vai uhkaillaanko hänen läheisiään?
- Saako henkilö pitää kaikki ansionsa vai vain osan niistä?
- Uhataanko henkilöstä ilmoittaa viranomaisille?
- Saako henkilö pitää passinsa, vai onko joku takavarikoinut sen?

Pakkotyö

- Onko henkilöllä työsopimus?
- Onko henkilöllä työ lupa?
- Tekeekö henkilö enemmän ylitöitä kuin on lain mukaan sallittua?
- Onko henkilöllä lainkaan tai hyvin vähän vapaa-aikaa/lomia?
- Saako henkilö hyvin matalaa tai satunnaista palkkaa, vai saako hän ollenkaan palkkaa? Joutuuko hän palauttamaan osan palkastaan työnantajalle?
- Työskenteleekö henkilö fyysisesti tai terveyden kannalta vaarallisissa olosuhteissa?
- Onko henkilöllä tarvittavat turvavarusteet (mukaan lukien turvavälineet ja vaatteet)?
- Pystyykö henkilö lopettamaan työntekonsa?
- Tunteeko henkilö oikeutensa työelämässä ja tietääkö hän voivansa liittyä ammattiliittoon?
- Työskenteleekö henkilö olosuhteissa, jotka eivät vastaa luvuttua?
- Onko henkilöllä passi, vai onko työnantaja takavarikoinut sen?
- Asuuko henkilö työnantajan luona?
- Voiko henkilö viettää vapaa-aikaa ilman työnantajan valvontaa?

Kerjäämiseen tai rikoksiin pakottaminen

- Onko henkilö pakotettu kerjäämään tai tekemään rikoksia, esimerkiksi varastamaan tai myymään huumeita, ja onko hän vammainen, iäkäs, alaikäinen tai velkainen?
- Uhkaillaanko henkilöä väkivallalla tai rangaistuksella, jos hän ei varasta tai kerjää tarpeeksi?
- Pakotetaanko henkilö antamaan osa tai kaikki ansionsa jollekulle muulle?
- Asuuko ja matkustaako henkilö isojen ryhmien mukana pitkin maata tai ympäri seutua pystymättä lähtemään ryhmästä tai liikkumaan omillaan?
- Onko henkilöllä henkilöllisyysasiakirja, vai onko se takavarikoitu tai myyty?
- Asuuko henkilö paikassa, jossa on esim. kameravalvonta tai kalterit ikkunoissa?
- Asuuko henkilö tilassa, joka on ahdas ja terveydelle vaarallinen tai jossa ei ole tarvittavia saniteetti- ja hygieniatiloja?

Uhrien näkökulmasta on ehdottoman tärkeää arvioida heidän kokemuksiaan kokonaisvaltaisesti. Siksi on kiinnitettävä huomiota tilanteen kaikkiin puoliin ja niihin tekijöihin, joiden vuoksi uhri ei voi irrottautua tilanteestaan.²⁸ Tilannetta arvioidessa tulee keskittyä keinoihin, joilla uhreja kontrolloidaan, heidän velkaantumistaan pahennetaan tai heidän liikkumisvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan rajoitetaan.²⁹ Koska ihmiskauppa on luonteeltaan prosessi pikemminkin kuin yksittäinen tapahtuma, uhrin tilanne saattaa muuttua ajan myötä hyväksikäytön jatkumon sisällä. Lievä hyväksikäyttö voi myöhemmin muuttua vakavaksi ja siten olla ihmiskauppaa.

Kuka voi tunnistaa uhrin paikallistasolla?

Kuntien rooli ja kokemukset ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa eroavat toisistaan paljon Itämeren maiden alueella. Virallinen ihmiskaupan uhriksi tunnistaminen riippuu kyseessä olevasta maasta. Usein viranomaiset suorittavat virallisen tunnistamisen, mutta esimerkiksi **Norjassa** millään viranomaisella tai järjestöllä ei ole monopolia tai vastuuta ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta. Periaatteessa kaikki viranomaiset, järjestöt ja yksilöt, jotka epäilevät henkilöä ihmiskaupan uhriksi, ovat vastuussa uhrin tunnistamisesta ja hänen ohjaamisesta asianmukaisen avun piiriin. Myös henkilö itse voi tunnistautua ihmiskaupan uhriksi. Poliisi, syyttäjänvirasto, maahanmuutto- tai lastensuojeluviranomaiset voivat kukin vahvistaa itsenäisesti mahdollisen ihmiskaupan uhrin aseman.

Puolassa taas vain sellaiset esitutkintaviranomaiset, kuten syyttäjänvirasto, poliisi ja rajavartiolaitos, voivat tunnistaa ihmiskaupan uhrin virallisesti ja ohjata hänet valtuutetulle palvelujen tarjoajalle eli ihmiskaupan uhreille tarkoitettulle kansalliselle auttamisjärjestelmälle (KCIK). KCIK ja sosiaalipalvelut voivat kuitenkin tunnistaa mahdollisia uhreja ja tarjota apua, vaikkei henkilöä olisi virallisesti tunnistettu ihmiskaupan uhriksi.

Latviassa muodolliset tunnistamistoimenpiteet on määrätty laissa. Vain valtuutetut järjestöt, poliisi ja syyttäjät voivat päättää uhrin asemasta. Muut toimijat voivat arvioida, onko perusteltua tunnistaa henkilö mahdolliseksi uhriksi ja ohjata hänet valtuutetulle järjestölle tai poliisille virallista tunnistamista varten. **Ruotsissa** etenkin kuntien sosiaalipalvelut ja esitutkintaviranomaiset ovat vastuussa uhrien tunnistamisesta.

Koska ihmiskauppatapauksia kohdataan suhteessa harvemmin kuin monia muita rikoksia (esim. perheväkivalta ja huumorikokset), kunnilla on vaihtelevasti kokemusta ihmiskaupatapausten käsittelystä. Paikallisten toimijoiden kohtaamat hyväksikäyttömuodot ovat nekin erilaisia ja vaihtelevat työpöäisestä ihmiskaupasta seksuaaliseen hyväksikäyttöön, kerjäämiseen ja rikollisuuteen tai pakkoavioliittoihin sekä hyväksikäyttötarkoituksessa solmittuihin lumeavioliittoihin.

Käytössä olevasta virallisesta tunnistamis- tai auttamisjärjestelmästä huolimatta useat eri paikallisen tason toimijat voivat kohdata ja tunnistaa ihmiskaupan mahdollisia uhreja työssään. Esimerkiksi **Suomessa** yksi ihmiskaupatapausta tuli viranomaisten tietoon, kun päiväkodin henkilökunta alkoi ihmetellä, miksi hoidettavien lasten vanhemmilla ei ollut vapaapäiviä tai lomaa. Vanhemmat tekivät pitkiä päiviä etnisessä ravintolassa huonoissa oloissa. Heidän työnantajansa todettiin myöhemmin syyllistyneen ihmiskauppaan sekä kärkeä- että hovioikeudessa.

Paikalliset toimijat, jotka voivat tunnistaa uhrin tai osallistua tunnistamisprosessiin paikallistasolla

- Paikallispoliisi
- Tarkastusviranomaiset mukaan lukien työsuojelutarkastajat, terveys- ja palotarkastajat, verotarkastajat jne.
- Terveystieteiden työntekijät mukaan lukien lääkärit, hoitajat, kättilöt, hammaslääkärit jne.
- Sosiaalipalvelujen henkilökunta mukaan lukien sosiaalityöntekijät, sosionomit, maahanmuuttoasioiden työntekijät, psykologit sekä muut haavoittuvien ja marginalisoitujen ryhmien kanssa työskentelevät
- Koulujen ja päiväkotien henkilökunta mukaan lukien opettajat, koulukuraattorit, lastentarhanopettajat, kouluterveydenhoitajat ja koulujen sosiaalityöntekijät
- Työvoimapalvelut
- Muut ammattiryhmät: tulkit, kirjastovirkailijat, julkisista hankinnoista vastaavat virkamiehet
- Haavoittuvien ryhmien kanssa toimivat järjestöt
- Maahanmuuttajayhteisöt ja -järjestöt
- Ammattiliitot
- Kirkko ja muut uskonnolliset järjestöt
- Naisjärjestöt
- Paikallisyhdistykset
- Yksityiset yritykset: kiinteistönvälitystoimistojen ja huoltoyritysten henkilökunta, rekrytointi- ja henkilöstöpalveluyritykset jne.
- Taksinkuljettajat, hotellihenkilökunta, vartijat, myyntihenkilökunta
- Yksityiset kansalaiset

Esimerkiksi taksinkuljettajille, hotellihenkilökunnalle, kirjastovirkailijoille ja muille vastaaville toimijoille on järjestetty erillisiä tiedotuskampanjoita. Muun muassa taksinkuljettajat voivat olla arvokkaita ensikäden tunnistajia paitsi uhrien myös tekijöiden osalta. Koska uhreja kuljetetaan toisinaan taksilla joko hyväksikäyttöpaikkaan tai sieltä pois, taksinkuljettajat voivat olla suorassa kontaktissa uhriin ja tekijöihin. Joissain maissa taksinkuljettajat myös ohjaavat asiakkaat niihin kaupunginosiin, joissa prostituutiota esiintyy. Kouluttamalla taksinkuljettajia ihmiskaupan vaaroista heidät voidaan saada ymmärtämään, että he saattavat edesauttaa hyväksikäyttöä tällaisissa tilanteissa ja että heidän kannattaa pitää silmänsä auki.

Taksinkuljettajien osallistuminen ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen Kreikassa³⁰

Kreikkalaiskaupungin päätaksiasemaan otettiin yhteyttä A21-kampanjan puitteissa: pyrkimyksenä oli mainostaa ihmiskaupan uhreille tarkoitettua puhelinpäivystystä. Taksiliitto lähti mukaan yhteistyöhön ja jakoi taksinkuljettajille esitteet, joissa luki:

Taksinkuljettajat,

Näkemänne tai kuulemanne perusteella saatetaan pelastaa ihmishenki. Apunne on tärkeää, sillä sen avulla voidaan tunnistaa ihmiset, joita Kreikkaan tuodaan muista maista väännettyjen työtarjousten avulla. Tänne tultuaan he joutuvat kontrollin alle ja pakotetaan elämään seksuaalisessa hyväksikäytössä. Tätä nimitetään ihmiskaupaksi.

Kiinnitä huomiota ihmisiin, jotka:

- Eivät puhu Kreikkaa
- Ovat mustelmilla, tai heissä on muita väkivallan merkkejä
- Näyttävät pelokkailta
- Ovat näkyvästi jonkun muun ohjauksessa

Mitä etsiä ja mistä?

Luvussa 3 esiteltiin riskialttiiden sijaintien lista. Seuraavassa taulukossa vedetään yhteen seikkoja, joita tulee ottaa huomioon, kun pyritään tunnistamaan ihmiskauppaa tietyissä tilanteissa, olosuhteissa tai paikoissa. Lista ei ole kattava, vaan se tulee suhteuttaa paikallisiin olosuhteisiin ja havaintoihin (ks. luku 3).

Taulukko 8.

Yhteenveto tunnistamisen kannalta keskeisistä seikoista

Mistä etsiä?	Mitä etsiä?
Ravintolat, kaupat, rakennustyömaat, maatilat, siivousyritykset	<ul style="list-style-type: none"> • Työntekijöissä havaittavissa fyysisen väkivallan tai sitomisen merkkejä • Huonot tai olemattomat turvallisuusvälineet tai -järjestelyt • Työntekijöiden vaatteet eivät ole työhön sopivia • Työntekijöillä ei ole vapaapäiviä tai lomia • Työntekijät eivät saa pitää taukoja • Työntekijöiden henkilöasiakirjat ovat työnantajan hallussa • Työntekijät asuvat työmaalla/huonoissa oloissa/työnantajan luona
Asunnot, muut majoitustilat	<ul style="list-style-type: none"> • Liian ahtaat olot, monen hengen kesken jaettu huone • Asukkaat eivät tiedä osoitettaan • Asukkaat asuvat työpaikoillaan, vajoissa, teltoissa, varastotiloissa tai toimistoissa • Asukkaat asuvat työnantajansa luona • Asukkaat eivät saa poistua talosta itseksensä • Minibussit noutavat asukkaat epätavallisina kellonaikoina

Kaupunkien ja kuntien tilat mukaan lukien toimistot, koulut, rakennustyömaat jne.	<ul style="list-style-type: none"> • Siivoustyöntekijät kulkevat minibusseilla ja vaikuttavat pelokkailta • Rakennustyöläiset kulkevat minibusseilla ja vaikuttavat olevan toisten ohjattavina • Työntekijöillä ei ole henkilöasiakirjoja • Työntekijöillä ei ole vapaapäiviä tai lomia • Työntekijät eivät osaa paikallista kieltä
Alueet, joilla tiedetään esiintyvän katu- tai avointa prostituutiota, kuten puistot tai tietyt naapurustot	<ul style="list-style-type: none"> • Naisissa/miehissä näkyy merkkejä fyysisestä/seksuaalisesta väkivallasta, sitomisesta tai kiduttamisesta • Naiset/miehet tarjoavat erikoispalveluja, kuten suojaamatonta seksiä, alhaiseen hintaan • Nainen/mies osaa sanoa ainoastaan seksiin liittyviä sanoja paikallisella kielellä • Parittaja vaikuttaa ohjailevan tai tarkkailevan naisia/miehiä tiiviisti • Naiset/miehet eivät saa kulkea omin luvuin tai pitää taukoja • Alle 18-vuotiaita vaikuttavat naiset/miehet

Lähde: muokattu tekstistä SOLACE – Human Trafficking report 2009, 37–38.

On tärkeää, että eri toimijat ja yksittäiset henkilöt ilmoittavat epäilyttävistä tilanteista tai vaarallisista työmaista esitutkinta- tai työsuojeluviranomaisille. Poliisille³¹ tai työsuojeluviranomaisille voi antaa myös vihjetietoa esimerkiksi puhelimitse tai internetin kautta.³² Näiden vihjeiden perusteella tarkastusviranomaiset voivat suorittaa tarkastuksia selvittääkseen, onko kaikki kunnossa. Myös monet järjestöt, kuten Rikosuhripäivystys³³, Pro-tukipiste³⁴, Monika-naiset³⁵ ja Pakolaisneuvonta³⁶, sekä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän puhelinpäivystys (+358 2954 63177, ks. myös www.ihmiskauppa.fi) ja ammattiliitot voivat antaa neuvoja ja tarjota erityisosaamista epäselviltä vaikuttavissa tapauksissa ja tilanteissa.

Ihmiskaupan tunnusmerkeistä annettava koulutus

STROM-selvityksen perusteella kuntien työntekijät ja viranomaiset tarvitsevat lisää koulutusta ihmiskaupan tunnusmerkeistä ja siitä, miten heidän tulee toimia tilanteissa, jossa on syytä epäillä henkilön olevan ihmiskaupan uhri ja minne mahdollinen uhri tulisi ohjata. Kuntien tulisi kouluttaa omaa henkilöstöään ja muita paikallisia toimijoita ihmiskaupasta ja varmistua siitä, että heillä on ajantasaisia tietoja ilmiöstä, sen paikallisista/alueellisista/kansallisista ulottuvuuksista ja uusimmista trendeistä. Lisäksi tarvitaan erityiskoulutusta ihmiskaupan tunnusmerkeistä ja siitä, mitä yksittäisen työntekijän tulisi tehdä, kun hän kohtaa ihmiskaupan uhriksi epäillyn ihmisen.

Rahan puute ja/tai rajalliset resurssit asettavat toki rajoituksia kuntatasolla tehtävään työhön. Siksi on tärkeää asettaa paikallisia prioriteetteja ja sitä kautta parantaa mahdollisten uhrien tunnistamista (ks. Luku 3). Nämä toimet voivat olla joko yleisluontoisia tai keskittyä tiettyihin aloihin tai ihmiskaupan muotoihin, kuten työperäiseen ihmiskauppaan.

Berliinin allianssi

Berliinin allianssin hankkeen³⁷ tavoitteena oli muodostaa kattava lähestymistapa työperäisen ihmiskaupan torjuntaan Berliinin ja Brandenburgin alueella. Hankkeessa lisättiin erityisesti sellaisten järjestöjen, instituutioiden ja ammattiryhmien edustajien tietoisuutta, jotka voivat omassa työssään kohdata työperäisen hyväksikäytön uhreja. Paikallisten toimijoiden tietoisuutta ja uhrien tunnistamista ja auttamista parannettiin sekä käytännön koulutuksen että käsikirjan avulla. Ne oli suunnattu osavaltioiden ja liittovaltion virkamiehille, ammattiliitoille, maahanmuutto-, työsuojele- ja terveystyöntekijöille, maahanmuuttajajärjestöille ja muille asianomaisille. Ulkomaisille työntekijöille jaettiin useilla kielillä kirjoitettu työntekijöiden oikeuksista kertova esite.³⁸

Joissain kaupungeissa tai kunnissa on kehitetty yhteistyömalleja, joita sovelletaan ihmiskaupan uhrin tunnistamisen jälkeen. Esimerkiksi Tampereella on kehitetty toimintamalli paikallisten järjestöjen kanssa sen varmistamiseksi, että kaupungilla on käytössään välineet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen. Tällaiset esimerkit ovat lupaavia käytäntöjä, joita voidaan hyödyntää paikallistasolla uhrien tunnistamisen parantamiseksi ja ihmiskaupaa koskevan yleisen tietoisuuden lisäämiseksi.

Tampereen toimintamalli

Tampereen kaupungissa on kehitetty yhteistyö- ja toimintamalli ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi. Tampereen kaupungin sosiaalipalvelut kehittivät mallin yhteistyössä Pro-tukipisteen ja Rikosuhripäivystyksen kanssa. Yhteistyöhön osallistuivat myös Naisten Suojakoti, Tampereen ensi- ja turvakoti ja Pirkanmaan poliisilaitos. Mallin tavoitteena on madaltaa ihmiskaupan uhrien tunnistamiskynnystä ja helpottaa ilmiön tunnistamista. Tarkoituksena on lisäksi tehdä kriisiavun vaiheista mahdollisimman selkeitä huomioiden samalla uhrien oikeudet. Toimintamallin tavoitteena on myös luoda eri toimijoista koostuva yhteistyöverkosto, joka mahdollistaa saumattoman yhteistyön epäillyn ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa ja tarvittaessa auttamisjärjestelmään ohjaamisessa. Selkeät toiminta- ja vastuualueet vähentävät ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen käytettävää aikaa sekä toimijoiden tuntemaa epävarmuutta. Lisäksi ihmiskaupan uhrien tukipalveluihin erikoistuneiden henkilöiden nimeäminen ja koulutus vähentävät päällekkäistoimintaa, mikä säästää myös kunnan taloudellisia resursseja. Mallin avulla varaudutaan myös tulevaan, sillä ihmiskaupparikollisuuden on ennustettu lisääntyvän.³⁹

Kuntien toimintaohjeet

- Kuntien tulisi kartoittaa kaikki paikalliset toimijat esim. kunnan oma henkilöstö, paikalliset viranomaiset ja järjestöt, jotka saattavat kohdata ja tunnistaa mahdollisia ihmiskaupan uhreja (ja haavoittuvia ryhmiä) työssään ja sopia yhteistyöstä.
- Kuntien tulisi varmistaa, että asiakastyötä tekevät ammattiryhmät ovat tietoisia ihmiskaupan tunnusmerkeistä ja että heitä on koulutettu aiheeseen liittyen. Näin voidaan tehostaa uhrien tunnistamista paikallistasolla.
- Kuntien tulisi nimetä selkeät vastuualueet tunnistamis- ja ohjaamisprosessiin osallistuville toimijoille. Virallisen tunnistamisen voivat Suomessa tehdä esitutkintaviranomaiset, maahanmuuttovirasto tai ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Myös järjestöt voivat auttaa uhria.
- Kuntien tulisi keskittyä varhaiseen tunnistamiseen, sillä siten uhrin etuja palvelee parhaiten. Tämä on ratkaisu on myös kustannustehokkain. Kuntien tulisi selvittää minne mahdollinen ihmiskaupan uhri voidaan välittömästi ohjata (riippuen hänen tarpeistaan, joihin voivat vaikuttaa esim. sukupuoli ja kohdatut hyväksikäytön muodot).

5. Ihmiskaupan uhrien auttaminen

Ihmiskaupan uhrien auttaminen on ihmiskaupan vastaisen toiminnan keskiössä. Sen pääasiallisena tavoitteena on tarjota oikeanlaisia palveluja, joilla uhria autetaan selviämään ihmiskaupan aiheuttamasta traumasta ja sopeutumaan takaisin yhteiskuntaan.

Paikallishallinnon, kaupunkien ja kuntien tulisi varmistaa, että ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa sekä tunnistetaan uhreja että tarjotaan heille kattavasti apua ja tukea. Tarjottavan avun tulee tukea henkilöiden omaa elämänhallintaa. Tukea ei tule antaa henkilön toiveiden vastaisesti, sillä tämä voi aiheuttaa toissijaisen uhriutumisen.⁴⁰

Kuntien roolia auttamisprosessissa ei tule aliarvioida. Kaupungeilla ja kunnilla on ainutlaatuinen ruohonjuuritason asema, sillä niillä on läheinen ja suora yhteys kaikkiin kuntalaisiin. Siksi kunnat voivat ensimmäisinä tarjota uhreille tukea ja apua. Uhreilla on oikeus sellaiseen apuun ja tukeen, joka kunnioittaa heidän ihmisoikeuksiaan ja täyttää heidän yksilölliset tarpeensa riippumatta heidän oleskelulupastatuksesta ja siitä, aikovatko he palata lähtö- tai kotimaahansa.

Uhrien tilanteen mutkikkuuden vuoksi avun ja tuen tarjoaminen ihmiskaupan uhreille ei kuitenkaan ole helppoa. Hyväksikäyttökokemukseen liittyvät usein kovat työolot, luottamuksen pettäminen ja sananvallan puuttuminen omasta elämästä. Uhrit ovat usein kokeneet tai todistaneet väkivaltaa, uhkauksia, ja psyykkistä väkivaltaa tai raiskauksia. Tällaiset tapahtumat voivat johtaa psykologisiin oireisiin, kuten masennukseen ja ahdistukseen. Oireisiin tarvitaan emotionaalista tukea ja hoitoa.⁴¹ Uhrien auttamisen tulee olla kattavaa, ja sen on lievitettävä kärsimystä ja vammoja.⁴² Useissa kansainvälisissä sopimuksissa⁴³ korostetaan, että uhreilla on oikeus turvalliseen ja asianmukaiseen majoitukseen sekä apuun. Pitkäaikaisen kokemuksen perusteella on selvää, että uhrit tarvitsevat erityyppistä apua riippuen sellaisista tekijöistä, kuten ikä, sukupuoli, kulttuuristausta, asumistilanne, koetun hyväksikäytön muoto ja muut asiaan liittyvät tekijät.

Ihmiskaupan uhreille tarjottavan avun periaatteet

Kansainvälisissä sopimuksissa ja säädöksissä korostetaan valtion velvollisuutta auttaa ihmiskaupan uhreja. EU-direktiivi⁴⁴ velvoittaa jäsenvaltioita luomaan tarkoituksenmukaiset mekanismit uhrien tunnistamiseksi varhaisessa vaiheessa, heidän auttamisekseen ja tukemisekseen yhteistyössä järjestöjen kanssa. Direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että uhrille annettavan avun ja tuen ehtona ei ole uhrin valmius toimia yhteistyössä esitutkinnassa, syytetoimien yhteydessä tai oikeudenkäynnissä. Tarjottavan avun tulee taata muun muassa uhrin nimettömyys, turvallinen asuinpaikka, aineellinen apu, välttämätön sairaanhoito mukaan lukien psykologinen tuki, neuvonta ja tiedotus sekä tarvittaessa käänös- ja tulkkaukspalvelut.

Ihmiskaupan uhreille tarjottava apu on järjestetty eri tavoin Itämeren maiden alueella. Sosiaalipalvelujen määrä ja sisältö vaihtelevat huomattavasti. Myös valtion ja kolmannen sektorin välinen yhteistyö ja/tai yhteistyö esitutkintaviranomaisten ja järjestöjen välillä vaihtelevat maittain. Näillä seikoilla on suuri merkitys uhrien tuen ja auttamisen järjestämisessä.

Joissain maissa, kuten **Ruotsissa**, kunnat ovat vastuussa avun järjestämisestä, kun taas toisissa maissa järjestöt tarjoavat uhreille apua valtion tuella tai muista rahoituslähteistä saamallaan tuella yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa. **Suomessa** ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä koordinoi uhreille tarjottavaa apua ja vastaa avun tarjoamisesta suoraan uhreille, joilla ei ole Suomessa kotikuntaa. **Uhrit, joilla on kotikunta, saavat palvelut omasta kunnastaan**, mutta auttamisjärjestelmä voi olla mukana varmistamassa, että he löytävät oikeat

palvelut. **Latvian** kansallista auttamisjärjestelmää tuetaan valtion varoin, ja apua tarjoaa valtuutettu järjestö. Uhrin uudelleensopeutumista yhteiskuntaan helpotetaan siten, että järjestöt tekevät yhteistyötä kuntien sosiaalipalvelujen ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa. **Puolassa** ihmiskaupan uhreille tarkoitettua neuvontakeskusta rahoitetaan valtion budjetista, ja keskuksen toiminta perustuu julkiseen tehtävään, jonka sisäministeri on antanut valituille järjestöille. Auttamisen peruseriaatteiden tulee olla samat riippumatta kussakin maassa käytössä olevasta järjestelmästä.

Useat kansainväliset järjestöt ovat kehittäneet ohjeita ja työkaluja ihmiskaupan uhrien auttamiseen. Paikalliset järjestöt ovat kehittäneet näitä ohjeita pidemmälle ruohonjuuritason työn tarkoituksiin, jotta uhreille voitaisiin tarjota välitöntä apua. Eri järjestöjen laatimat periaatteet ovat keskenään pitkälti samanlaisia ja pohjautuvat ihmisoikeuslähtöiseen lähestymistapaan. Näin varmistetaan, että kaikki ihmiskaupan uhrit saavat yhtäläistä turvaa huolimatta sukupuolestaan, iästään tai koulutuksestaan. Kaikilla uhreilla on yhtäläinen oikeus apuun, turvaan ja oikeuden toteutumiseen sekä mahdollisuuteen käyttää eri palveluja haluaamalla tavalla, jottei heidän toimijuutensa vaarantuisi (esim. heitä ei velvoiteta todistamaan oikeudenkäynnissä).⁴⁵

Ihmiskaupan uhreille tarjottavan avun peruseriaatteet⁴⁶

Ihmisoikeuksien suojeleminen

Koska ihmiskauppa on vakava rikos ihmisoikeuksia vastaan ja johtaa usein muihin uhrien perusoikeuksien loukkaamiseen, kaikissa auttamis- ja suojeletoimissa tulee pyrkiä palauttamaan uhrien oikeudet ja estää tulevat rikkeet.

Luottamuksellisuus

Luottamuksen rakentaminen alkaa ensimmäisestä tapaamisesta ja kestää auttamisprosessin loppuun. Prosessin aikana avuntarjoajien tulee varmistaa, että uhriin ja tapaukseen liittyvät henkilökohtaiset tiedot pysyvät luottamuksellisina.

Turvallisuus mukaan lukien riskiarvion tekeminen

Ensimmäinen askel uhriin kohdistuvan uhan arvioimiseksi on tunnistaa olemassa olevat riskit ja uhkatekijät. Vaaran tehokkaaseen arviointiin kuuluvat kohdemaassa suoritettu riskiarvio, sen jatkuva päivittäminen ja tiettyjen tapahtumien johdosta suoritettava uusi riskiarvio. Prosessin helpottamiseksi Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM on esittänyt useita huomioon otettavia tunnusmerkkejä.⁴⁷ Jos palvelujen tarjoajat mukaan lukien kunnan toimijat ja esitutkintaviranomaiset tekevät tiivistä yhteistyötä, osapuolten tulee konsultoida toisiaan laatissaan riskiarviota.⁴⁸

Tietoinen suostumus ja valinnanvara

Kaiken ihmiskaupan uhreille annettavan avun tulee pohjautua uhrien täyteen ja tietoiseen suostumukseen alkaen siitä, kun kunnan sosiaalitoimikunta tai muu palveluntarjoaja kohtaa

uhriin päätyttyä siihen, kun uhri on sopeutunut takaisin yhteiskuntaan. Avuntarjoajan tulee selittää henkilölle avun sisältö, toimintaperiaatteet ja menettelyt ymmärrettävällä tavalla, ennen kuin tämän suostumusta pyydetään.

Voimaannuttaminen

Palveluntarjoajien tulee tunnustaa ihmiskaupan uhrien oikeudet ja tarpeet tehdä omia tietoisia päätöksiä. Siksi palveluntarjoajien tulee rohkaista uhreja osallistumaan päätöstentekoprosesseihin mahdollisimman paljon.

Uhrin syyttämättömyyden asenne ja syrjimättömyys

Kaikkien palveluntarjoajien tulee tarjota ihmiskaupan uhreille parasta mahdollista apua ilman, että heitä syrjitään vammaisuuden, etnisen tai kansallisen alkuperän, ihonvärin, rodun, elämäntilanteen, sukupuolen, siviilisäädyn, kotiolojen, iän, HIV-taudin, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin/-ilmaisun, uskonnon, kielen, poliittisten näkemysten tai muiden perusteiden pohjalta.⁴⁹

Auttamisen ketju

Auttamisen ketjulla tarkoitetaan kansallis-, paikallis- ja kansalaistoimijoiden muodostamaa yhteistyöverkostoa, jolla varmistetaan uhreille tarjottava apu. Auttamisketjua nimitetään usein myös kansalliseksi ohjausmekanismiksi (*ns. referral mechanism*). Se on ihmiskaupan vastaisen tehokkaan toiminnan ydinelementti. Auttamisen ketjuun kuuluvia toimijoita ovat esimerkiksi kunnan sosiaalipalvelut tai järjestöt, poliisi, maahanmuutto- tai rajavartioviranomaiset, terveydenhoitopalvelut, syyttäjät ja lakimiehet. Auttamisen ketju tulee käynnistää heti, kun on perusteltua epäillä, että henkilö on ihmiskaupan uhri. Ketjun tarkoituksena on ohjata ihmiskaupan uhri vastaavan viranomaisen tai toimijan luo, jotta läpi prosessin kestävä uhrikeskeinen ja oikeuslähtöinen lähestymistapa varmistuisi.

Suosittelavaa on myös perustaa paikallinen tai alueellinen toimintamalli, jossa on määritelty eri toimijoiden roolit ja vastuut koskien ihmiskaupan uhrien tunnistamista, suojelemista ja auttamista. Toimintamallin tavoitteena on varmistaa, että ihmiskaupan uhriin ihmisoikeuksia kunnioitetaan, ja että uhrit voidaan ohjata palvelujen piiriin mahdollisimman nopeasti. Paikalliset ohjausmekanismit ja -mallit voivat lisäksi parantaa lukuisia auttamiseen liittyviä prosesseja, kuten asumista, turvallista paluuta, korvausvaatimusten laatimista ynnä muuta. Muodollinen ja hyvin suunniteltu yhteistyömalli säästää parhaimmillaan aikaa, lisää tehokkuutta ja vähentää tarjottavien palvelujen kustannuksia.

Esimerkiksi **Puolassa** on ollut käytössä kansallinen ohjausmekanismi vuodesta 2005. **Puolan** maakunnissa toimivat ihmiskaupan vastaiset työryhmät on otettu asteittain käyttöön alkaen vuodesta 2010. Myös **Ruotsin** on määrää ottanut käyttöön kansallinen ohjausmekanismi vuonna 2016. Tarkoitus on nimittää lisää alueellisia ihmiskaupan vastaisia koordinaattoreita, jotta ihmiskaupan uhrien auttaminen tehostuisi.

Ihmiskauppatyöryhmät

Puolassa on käynnissä hanke, jolla pyritään parantamaan ihmiskaupan vastaista toimintaa alueellisella tasolla. Maakuntiin perustetaan erityisiä ihmiskauppatyöryhmiä: projektin tarkoituksena on luoda työryhmä maan jokaiseen 17 maakuntaan. Sisäministeriö toteuttaa hanketta yhteistyössä järjestöjen ja Puolan IOM:n toimiston kanssa. Hankkeen sisältö perustuu ensimmäisen alueellisen ihmiskaupan vastaisen työryhmän kokemuksiin. Ryhmä on toiminut Mazowieckien maakunnassa vuodesta 2010. Hankkeella pyritään myös parantamaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Ryhmiä toimii jo 16 maakunnassa. Maakuntaviranomaisten, poliisin, rajavartioston, syyttäjänviraston, työsuojelun, työvoimatoimistojen, paikallishallinnon, opetusviranomaisten ja järjestöjen edustajia on nimetty ryhmien jäseniksi. Paikallisten ryhmien perustamisen eri maakuntiin toivotaan parantavan huomattavasti työn tehokkuutta ja säästävän resursseja. Lisäksi tavoitteena on vähentää auttamistoiimien päällekkäisyyttä. Koska paikalliset tilanteet ja olosuhteet ovat vaihtelevia, on tärkeää pitää huolta siitä, että koko maassa on yhtäläillä ihmiskauppaa koskevaa tietämystä ja asiantuntemusta, ja että hyviä käytäntöjä jaetaan puolin ja toisin.

Auttamisen tyypit

Ihmiskaupan uhreille tarjottavan avun tulee vastata suoraan yksilön omia tarpeita. Nämä kattavat suuren määrän erilaisia huomioon otettavia seikkoja.

KESKEISET SEIKAT UHRIN KANNALTA:

- **TURVALLISUUS:** henkilökohtainen ja perheen tai muiden turvallisuus
- **OLESKELUSTATUS:** maassa, jossa uhrin on tunnustettu (laillinen tai paperiton siirtolainen, uhri tai muu)
- **LUOTTAMUKSELLISUUS:** julkisuudessa tai mediassa leimautumisen pelko ja mahdolliset seuraamukset perheelle, erityisesti huomioitava seksuaalisen hyväksikäytön tapauksissa
- **PELKO:** kustotoimien pelko ja pelko joutua todistamaan oikeudenkäynnissä tekijän läsnäollessa
- **UUDELLEENTRAUMATISOITUMINEN:** väärinkäytön kokeminen uudelleen
- **TOIMEENTULO:** uhrin murehtivat toimeentuloaan ja sitä, kuinka he voivat jatkaa perheidensä tukemista esim. rahallisen avun muodossa, lisäksi korvausten ja maksamatta jätettyjen palkkojen saaminen on tärkeä huomioida.

Uhreille tarjottavassa avussa on otettava huomioon nämä seikat, ja avun sisältöä tulisi muokata uhrin yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Uhreilla on myös sekä välittömiä että pitkäaikaisia tarpeita. Näihin tarpeisiin vastatakseen eri toimijat ovat kehittäneet auttamismalleja ja -suunnitelmia. Esimerkiksi La Strada -järjestöverkosto on kehittänyt ihmiskaupan uhreille tarjottavan avun ja käytännön tuen mallin, johon kuuluu sekä uhrien välittömien tarpeisiin vastaava kriisiapu sekä pitkäaikainen apu.

Ihmiskaupan uhreille tarjottavan avun kaksi tyyppiä:

- Kriisiapu
- Pitkäaikainen apu

Ihmiskaupan uhreille tarjottava apu on yleensä apua, johon kuuluu sairaanhoidollista, psyykkistä, oikeudellista ja sosiaalista tukea, turvallisen asuinpaikan järjestäminen sekä mainitut tarpeet kattava tarvearviointi. Terveystieteiden tärkeä osa-alue on mielenterveyspalvelut, johon voi kuulua kyseessä olevan henkilön yksilöllisistä tarpeista riippuen esim. neuvontaa, kognitiivis-behavioraalista terapiaa, masennuslääkehoitoa, ja vieroitushoitoa alkoholin, huumeiden tai lääkkeiden väärinkäyttöön. Kriisiapua tulee seurata pitkäaikainen apu, jossa keskitytään henkilön pitkäaikaisiin tarpeisiin, kuten koulutukseen ja kotoutumiseen. Kotoutumisen ja yhteiskuntaan sopeutumisen tukeminen on elintärkeää, jotta uudelleen uhriutumisen riski pienenee. Uhrille tulee antaa selkeitä tietoja koko prosessista, mukaan lukien hänen oikeuksistaan, oikeudenkäyntimenettelyistä, muutoksenhausta, korvauksista, ja turvallisuudesta.

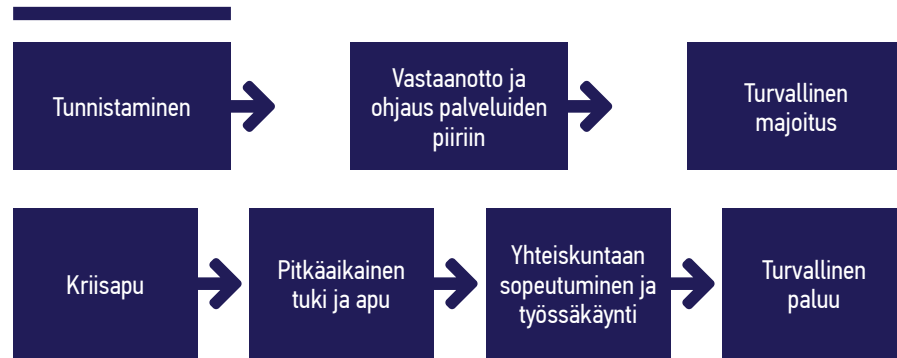
Jotkut kaupungit ja kunnat ovat kehittäneet tunnistamis- ja auttamismalleja henkilöstölleen ja muille toimijoille. Esimerkiksi Malmön kaupunki on laatinut käytännöllisen käsikirjan sosiaalityöntekijöille, joilla on asiakkaina seksuaalisen hyväksikäytön uhreja.

Malmön käsikirja sosiaalityöntekijöille

Käsikirjassa hahmotellaan lyhyesti ihmiskaupan tunnusmerkit ja kuvataan yksityiskohtaisesti auttamisen prosessi. Kriisiavulle ja pitkäaikaiselle avulle on omat osiot. Oppaaseen on sisällytetty konkreettiset tarkistuslistat, jotta varmistuttaisiin siitä, että sosiaalityöntekijät keskittyvät oikeisiin kysymyksiin ja ongelmiin. Käsikirjassa korostetaan, että on tärkeää antaa asiakkaille tietoa heidän juttunsa etenemisestä ja että heitä kohdellaan ihmisinä eikä avuttomina uhreina. Kirjassa myös hahmotellaan, miten kulttuuritekijät voivat vaikuttaa siihen, miten henkilö käyttäytyy ja käsittelee kokemuksiaan. Käsikirjassa korostetaan, että asiakkaiden tarpeet voivat muuttua ajan myötä ja että heidän on saatava asianmukaista tukea rikosprosessin eri vaiheissa. Lopuksi käsikirjassa esitellään paikallisia toimijoita, jotka voivat tarjota tukea Malmön seudulla.⁵⁰

On syytä pitää mielessä, ettei uhri välttämättä hyväksy hänelle tarjottua apua tai halua lähteä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Ihmiskauppatilanteesta päästyään uhrin ovat haavoittuvassa tilassa, ja sen hetkessä psyykkisessä tilassaan he eivät välttämättä hyväksy apua. Apu voi olla luonteeltaan hämmentävää, ja kärsimänsä trauman vuoksi uhri ei ehkä pysty tekemään päätöksiä. Silti on tärkeää tarjota tukea kaikille uhreille kaikissa olosuhteissa. Ehdoton tuki auttaa uhria vakauttamaan tilanteensa ja aloittamaan fyysisen ja psyykkisen toipumisprosessin. Harkinta- tai toipumisaika⁵¹ mahdollistaa sen, että henkilö voi harkita tilannettaan ja punnita vaihtoehtojaan ennen kuin hän tekee tietoisin päätöksen viranomaisyhteistyöstä.

Auttamisen kaavio⁵²

Auttamisprosessi

Seuraava mallitaulukko perustuu auttamisprosessiin osallistuvien keskeisten toimijoiden väliseen yhteistyöhön. Mallissa käydään läpi auttamisen eri vaiheita ja mitä eri toimijoiden tulee ottaa huomioon auttamistyössä. Mallissa termillä ”palveluntarjoaja” voidaan tarkoittaa valtiollisia toimijoita, kunnan sosiaalipalveluja, järjestöjä, kansainvälisiä järjestöjä tai muita toimijoita. Eri palveluntarjoajien rooli vaihtelee jokaisessa maassa riippuen paikallisesta tilanteesta, käytössä olevista järjestelmistä ja avaintoimijoiden resursseista ja tietoisuudesta. Esimerkiksi joissain maissa kunnan sosiaalipalvelut vastaavat auttamisesta, toisissa järjestöillä on tärkeä rooli, ja joissain taas avainasemassa saattaa olla paikallinen kirkko, hyväntekeväisyysjärjestö tai valtiollinen järjestelmä. Onnistunut auttaminen koostuu sekä eri toimijoiden välisestä hyvästä ja avoimesta viestinnästä, koordinoinnista ja yhteistyöstä että ihmiskaupan uhreille tarjottavan avun peruseriaatteiden kunnioittamisesta ja toteuttamisesta. Siksi termillä ”palveluntarjoajat” pyritään kattamaan kaikki mainitut toimijat.

AVUN TYYPI	TOIMET	VASTUULLISET TOIMIJA
Puhelinpäivystys tai muu matalan kynnyksen palvelu	<ul style="list-style-type: none"> • Psyykinen ja emotionaalinen tuki 	Palveluntarjoaja (kunnan palvelut, järjestö ym.)
Turvalliseen paikkaan auttaminen	<ul style="list-style-type: none"> • Matkan järjestäminen ja maksaminen, uhrien tapaaminen lentokentällä, rautatieasemalla jne. 	Paikallispoliisi, paikallinen palveluntarjoaja, paikallinen järjestö, muut
Ohjaaminen paikalliselle palveluntarjoajalle/ auttamisjärjestelmään	<ul style="list-style-type: none"> • Tietojen tarjoaminen ja turvallisen matkan järjestäminen paikallisen palveluntarjoajan luo; koordinointi ja yhteistyö auttamisjärjestelmän kanssa 	Sosiaalityöntekijä tai järjestö, joka on uhrin kanssa tekemisissä Uhrin auttamisesta vastaava palveluntarjoaja
Riskiarvio	<ul style="list-style-type: none"> • Uhrin turvallisuustilanteen läpikäynti, miten hän itse hahmottaa riskit ja tilanteen • Riskiarvion tekeminen useiden organisaatioiden kanssa • Mahdollisten riskien ja turvatoimien läpikäynti yhdessä uhrin kanssa • Tulkkaaminen/ kääntäminen* 	Palveluntarjoaja tai esitutkintaviranomaiset, jos mukana arvion teossa
Kriisiapu	<ul style="list-style-type: none"> • Turvallinen asuinpaikka • Ruoka ja vaatetus • Psyykinen tuki • Sairaanhoido • Oikeudellinen neuvonta mukaan lukien oleskelulupien tai asiakirjojen hakeminen • Rahallinen tuki (vastaanottoraha tai toimeentulotuki) • Toipumisajan ja/tai harkinta-ajan myöntäminen • Kääntäminen/ tulkkaaminen 	Palveluntarjoaja, paikalliset terveyskeskukset tai sairaalat, kriisikeskukset, oikeusaputoimistot tai lakiasiantoimistot

AVUN TYYPPI	TOIMET	VASTUULLISET TOIMIJAT
Pitkäaikainen apu	<ul style="list-style-type: none"> • Pidemmän tähtäimen tarpeiden arviointi ja auttamissuunnitelman laatiminen • Asuinpaikka • Sosiaalipalvelut • Lääkinnällinen apu • Psykkinen neuvonta/terapia • Tietoa oikeuksista ja korvausten hakukeinoista • Oikeudellinen apu, mukaan lukien korvausten ja palkkasaatavien hakeminen • Perheasioiden sovittelu • Yhteydenpito esitutkintaviranomaisiin, jos uhri on valmis yhteistyöhön ja todistamaan oikeudenkäynnissä 	<p>Palveluntarjoaja, kunnan sosiaalipalvelut, terveydenhoitopalvelut, maahanmuuttovirasto</p> <p>Oikeusaputoimistot, lakimiehet/lakitoimistot, ammattiliitot, järjestöt</p>
Yhteiskuntaan sopeutuminen ja työssäkäynti	<ul style="list-style-type: none"> • Kielikoulutus • Erilaiset kurssit, ammattikoulutus • Työelämäneuvonta, uravalmennus • Työllistymistuki ja kuntouttava työtoiminta • Kotouttava toiminta • Virkistystoiminta 	<p>Palveluntarjoaja</p> <p>Paikallinen työvoimatoimisto</p> <p>Paikalliset työnantajat tai paikallisten työnantajien yhdistys, ammattiliitot jne.</p>

AVUN TYYPPI	TOIMET	VASTUULLISET TOIMIJAT
Turvallinen paluu	<ul style="list-style-type: none"> • Turvalliseen paluuseen liittyvien faktojen läpikäyminen uhrin kanssa • Uhrin kirjallinen suostumus, joka perustuu hänen vapaaehtoiseen ja tietoiseseen päätökseensä palata • Lähtömaan järjestöjen/kansainvälisten järjestöjen ja muiden toimijoiden kartoittaminen ja perheen jäljittäminen tarvittaessa • Yhteydenotto suurlähetystöihin/konsulaatteihin • Tietojen paikkansapitävyyden varmistaminen ja matkustusasiakirjojen hankkiminen • Yhteydenotto lähtömaan palveluntarjoajaan ja varmistuminen siitä, että uhri otetaan vastaan ja että hän saa apua lähtömaassa 	<p>Palveluntarjoaja</p> <p>Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM), jolla on aluetoimisto mm. Helsingissä.</p>

*Paikallista kieltä taitamattomalle uhrille tulee tarjota tulkkaus-/käännöspalveluja tarvittaessa koko auttamisprosessin ajan.

Auttamisen tyyppi

lähtö - ja kohdemaissa

Ihmiskaupan uhrien tarvitsemien palvelujen ja avun tyyppi riippuvat osittain siitä, onko uhri kohde- vai lähtömaassa. Kohdemaassa uhrin välittömimmät tarpeet voivat olla turvallisen asuinpaikan löytäminen ja neuvonnan saaminen esimerkiksi oleskeluluvan saamiseksi ja korvausasioissa (esim. palkkasaatavat). Jos tai kun uhri on palannut lähtömaahansa, on huolehdittava etenkin hänen pitkäaikaisista tarpeistaan, kuten yhteiskuntaan sopeutumisesta ja työelämään palaamisesta. Tällöin henkilöä autetaan sopeutumaan takaisin yhteiskuntaan ja ehkäistään uudelleen uhriutumisen riskiä.

Suojelun ja avun tarve jatkuu silloinkin, kun ihmiskaupan uhri on palannut koti- tai lähtömaahansa. Yhteiskuntaan sopeutuminen voi olla uhreille äärimmäisen vaikeaa. Kuntoutusohjelmien tulee sisältää samat palvelut kuin kohdemaissa. Näitä ovat muun muassa turvallinen asuinpaikka, oikeudellinen neuvonta ja terveydenhoitopalvelut. Uuden elämän aloittamisessa ihmiskaupan uhreille on hyötyä myös koulutusohjelmista, kuten ammattikoulutuksesta, kuntouttavasta työtoiminnasta, työelämäkokeiluista sekä uravalmennuksesta. Joissain tapauksissa lähtömaahan palaaminen ei välttämättä ole uhrin etujen mukaista, jolloin henkilöä tulee tukea asettautumisessa ja sopeutumisessa kohdemaahan kotouttavan toiminnan avulla. Sekä kielikurssit että ammatillinen koulutus ovat avainasemassa tässä prosessissa.

UHREILLE TARJOTTAVA APU LÄHTÖMAISSA	UHREILLE TARJOTTAVA APU KOHDEMAISSA
Väliaikainen suoja/turvallinen asuinpaikka	Väliaikainen suoja/turvallinen asuinpaikka
Lääke-/terveydenhoito	Lääke-/terveydenhoito
Psyykkinen tuki	Psyykkinen tuki
Aineellinen apu (mukaan lukien ruoka ja vaatetus)	Välitön aineellinen apu
Sosiaalipalvelut, ml. taloudellinen tuki	Sosiaalipalvelut, taloudellinen tuki (esim. vastaanottoraha tai toimeentulotuki)
Asiakirjojen ja henkilöllisyystodistuksen uusiminen	Käännös-/tulkkauspalvelut
Oikeudellinen neuvonta ja apu rikosprosessissa/ vahingonkorvausvaatimuksissa/uhrien edustaminen oikeudenkäynnissä	Oikeudellinen neuvonta ja apu etenkin uhrin oikeuksien ja velvoitteiden osalta: oleskeluluvat, korvausten vaatiminen/uhrien edustaminen oikeudenkäynnissä
Yhteiskuntaan sopeutuminen: elämäntaito-ohjaus, kuntoutus, ammatillinen koulutus, perheen tukeminen	Apu matkustusasiakirjojen/passin hankkimisessa
	Riskiarvion suorittaminen ennen turvallista paluuta lähtömaahan
	Turvallisen paluun järjestäminen lähtömaahan
	Yhteiskuntaan sopeutuminen, kotouttava toiminta ja työelämään osallistuminen, jos uhri jää kohdemaahan (kielikoulutus, kotouttaminen, kuntoutus, ammatillinen koulutus)

Kuntien toimintaohjeet

- Kuntien tulee kartoittaa (mahdollisille) ihmiskaupan uhreille tarjottavat palvelut ja niitä tarjoavat tahot.
- Kuntien tulisi luoda joustava ja nopeasti käynnistettävä auttamis- ja yhteistyömalli, jossa eri osallistuville tahoille on määritetty selkeät roolit ja vastualueet.
- Paikallisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan tulisi olla yhdenmukaista ja vastata kansallisia linjauksia.
- Uhreille tarjottavaa apua voidaan tehostaa ottamalla käyttöön erilaisia yhteistyösopimuksia tai yhteistyö- ja toimintamalleja.
- Apua tulee tarjota ehdottomasti ja oikeuslähtöisesti sekä virallisesti tunnistetuille että haavoittuvissa ja turvattomissa oloissa oleville mahdollisille uhreille riippumatta siitä onko henkilö valmis tekemään yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa.
- Tarjotun avun tulee vastata uhrin tarpeita, jolloin huomioon otetaan erityisesti uhrin tausta, sukupuoli, ikä, etnisuus, sukupuolinen suuntautuminen ja seksuaali-identiteetti.
- Auttamisprosessissa tule keskittyä edistämään luottamusta, ammattimaista asennetta ja avointa vuoropuhelua eri toimijoiden välillä.
- Ihmiskaupan uhrien kanssa työskenteleville ammattilaisille tulee tarjota työnohjausta, jotta voidaan varmistua heidän jaksamisestaan ja samalla pitää palvelujen laatu korkealla tasolla.

6. Ihmiskaupan ennaltaehkäiseminen paikallistasolla

Ennaltaehkäisy on ihmiskaupan vastaisen toiminnan tärkeä osa-alue. Kyse on kuitenkin erittäin haastavasta asiasta, sillä on usein vaikeaa todistaa, että ennaltaehkäisevä toiminta on todella johtanut ihmiskaupan vähenemiseen. Ihmiskauppaa ennaltaehkäisevä toiminta on kuitenkin kustannustehokkainta pitkällä aikavälillä ja sillä voi olla monia erilaisia ulottuvuuksia.

Ihmiskaupan ennaltaehkäisyssä on laajasti katsottuna tarkoitus puuttua niihin tekijöihin, jotka mahdollistavat ihmisten hyväksikäytön tai edesauttavat sitä. Näitä tekijöitä on lukuisia ja ne ovat usein monisyisiä ja toisiinsa nivoutuneita. Niihin kuuluvat esimerkiksi syrjintä, puutteellinen lainsäädäntö, korruptio, huono tai olematon sosiaaliturva, syrjäytyminen, työlainsäädännön vähäinen valvonta, työ- ja koulutusmahdollisuuksien puute sekä laillisten ja turvallisten maahanmuuttoväylien puute. Usein ihmiskaupatapaukset syntyvät tällaisten tekijöiden yhdistelmästä ja niiden seurauksena. Luetellut tekijät ovat tyypillisiä yhteiskunnille, joissa ihmiskauppa on yleistä, ja ne mahdollistavat ihmiskaupan tai helpottavat sen syntyä. Tästä syystä on hyvin epätodennäköistä, että yksittäinen lähestymistapa ihmiskaupan torjuntaan riittää kattamaan kaikki uhrin, joita ihmiskaupalle alttiiden henkilöiden ja riskiryhmien kirjossa esiintyy. On tärkeää pitää mielessä myös se, että ihmiset eivät joudu ihmiskaupan uhreiksi haavoittuvuutensa vuoksi, vaan siksi, että joku päättää käyttää heitä hyväkseen.⁵³

Ihmiskaupan ennaltaehkäisy vaatii monipuolisia ja toimialat ylittäviä keinoja, joissa yhtäältä huomioidaan ihmiskaupan mahdollistavat rakenteet ja henkilön yksilöllinen haavoittuvuus. Kaiken ihmiskaupan vastaisen toiminnan pitää perustua vankalle näytölle, ihmiskaupan tuntemukselle ja aiemmalle kokemukselle. Itämeren maiden alueella on lähtö-, kauttakulku- ja kohdemaita. On tärkeää varmistaa, että ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa otetaan huomioon sekä kansalliset että paikalliset kontekstit ja vastataan tunnistettuihin haasteisiin, puutteelliseksi havaittuihin seikkoihin ja riskitekijöihin.

On suositeltavaa, että ihmiskaupan ehkäisemisessä omaksutaan laaja ja toimialat ylittävä lähestymistapa, jossa ihmiskauppaa ja hyväksikäyttöä käsitellään turvallisen maahanmuuton ja ihmisarvoisen työn kontekstissa. Tällainen lähestymistapa lisää avoimuutta paikallisyhteisössä, ja sillä vähennetään uhrien ja mahdollisten uhrien syrjäytymisriskiä. Paikallistason toimijoiden tulisi aktivoitua ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ja toteuttaa erilaisia ennaltaehkäiseviä toimia paikallisten tarpeiden mukaisesti.

Seuraavaksi käydään läpi erilaisia ennaltaehkäisemistoimenpiteitä. On syytä korostaa, että toiminnan tulisi noudattaa tilannekartoituksessa tunnistettuja paikallistason prioriteetteja (ks. luku 3). Lisäksi on tärkeää, että toiminta tapahtuu yhteistyössä kaupunkien ja kuntien, poliisin, terveys- ja sosiaalipalveluiden, järjestöjen ja yksityisen sektorin kanssa.⁵⁴ Yhteistyö voi kattaa erilaisia teemoja tai keskittyä johonkin tiettyihin seikkoihin (esim. rekrytointiin) tai ihmiskaupan muotoihin (esim. seksuaaliseen hyväksikäyttöön), hyväksikäytölle alttiisiin ryhmiin (esim. työttömiin nuoriin, turvapaikanhakijoihin, ulkomaalaisiin työntekijöihin) tai tiettyjen ammattiryhmien (esim. sosiaalityöntekijät) tietoisuuden kohottamiseen.

Tietoisuuden lisääminen

Erilaisilla tietoisuutta lisäävillä toimenpiteillä voidaan valistaa kansalaisia, riskiryhmiä, erilaisia ammattiryhmiä ja yrityksiä. Ihanteellisessa tapauksessa tietoisuutta parantavat toimet on otettu osaksi laajempaa kehikkoa, joka keskittyy edistämään hyväksikäytön nollatoleranssia, turvallista maahanmuuttoa ja ihmisarvoista työtä. Näin voidaan edistää keskustelua ihmiskaupan saamista muodoista ja parantaa ilmiön yleistä ymmärrystä, sekä uhrien tunnistamista ja ohjaamista avun piiriin. Esimerkiksi Riikan kaupunki tehnyt paljon tällä saralla.

Riikan kaupungin ihmiskaupan vastainen toiminta

Riikan kaupunki on vuodesta 2010 alkaen toteuttanut hanketta, joka keskittyy ihmiskaupan torjuntaan ja ennaltaehkäisyyn. Aloitetta rahoittaa julkisen järjestyksen säätiö Riikassa. Hankkeen puitteissa järjestetään säännöllistä koulutusta eri kohderyhmille: sosiaalityöntekijöille, sosiaalipedagoogeille ja paikallispoliiseille. Riikan kaupungin hyvinvointiosasto on määrittänyt koulutustilaisuudet paikallishallinnon viranomaisten prioriteetiksi ja rahoittaa tilaisuudet. Kaupunki on myös luonut läheiset suhteet keskeisiin järjestöihin ja järjestää niiden kanssa säännöllisesti ennaltaehkäisevää toimintaa. Viiden vuoden aikana säännöllistä koulutusta on annettu yli 400:lle kaupungin työntekijälle. Lisäksi Riikan kaupunki julkaisee vuosittain ihmiskaupan ennaltaehkäisemistä käsittelevän esitteen latviaksi ja venäjäksi. Tiedotusmateriaalin päätavoite on valistaa kansalaisia ihmiskaupan riskeistä ja uhista, uhreille tarjottavasta avusta ja niiden toimijoiden yhteystiedoista, jotka osallistuvat ihmiskaupan torjuntaan.

Tietoisuuden lisäämisen osalta on tärkeää antaa tarkkaa, realistista ja oikeuslähtöistä tietoa ja välttää uhrien väheksyntää tai syyttämistä ja stereotyyppiä. Lisäksi tiedotusmateriaalissa tulee kertoa ihmiskaupan uhreille ja mahdollisille uhreille tarjottavista palveluista, jotta apua tarvitsevia yksilöiden ohjaaminen palveluiden piiriin yleistyisi. Tiedotuskampanjat tulisi tarpeen mukaan suhteuttaa paikalliseen kontekstiin ja niiden tulisi heijastaa paikallistilanteen kartoituksen tuloksia.⁵⁵

Kaupungit ja kunnat voivat myös suunnitella ja toteuttaa tiedotuskampanjoita, joka on suunnattu riskiryhmille. Annettavan tiedon tulisi olla voimaannuttavaa ja tarjota ihmisille neuvoja turvallisista maahanmuuton tavoista ja menettelyistä. Lisäksi tiedon tulisi olla käytännönläheistä ja realistista ja sisältää faktoja perusoikeuksista ja vaihtoehtoista, mahdollisista varotoimista väärin- ja hyväksikäytön riskin vähentämiseksi, saatavilla olevista auttamis- ja tukipalveluista sekä valitus- ja ilmoitusmenettelyistä. On syytä korostaa, että kaikki tieto tulee tarjota sellaisella kielellä ja tavalla, jonka kohderyhmä ymmärtää. Tällaisesta työstä on jo olemassa esimerkkejä Itämeren seudulla. Helsingin⁵⁶ kaltaiset kaupungit ovat perustaneet infopalveluita, jotka neuvovat maahanmuuttajia ja asukkaita.

“Kaikki junat eivät mene Hollywoodiin”-kampanja Puolassa

Hankkeessa⁵⁷ pyrittiin lisäämään opettajien, opiskelijoiden ja vanhempien tietoisuutta ihmiskaupasta Puolan Länsi-Pommerin seudulla. Seutu on tunnettu rajakaupungeistaan, rannikolla sijaitsevista lomakohteistaan, turisticalueistaan ja maastamuutosta. Ihmiskauppiat kuljettavat uhrejaan seudun läpi Länsi-Eurooppaan ja Pohjoismaihin sekä rekrytoivat uhreja pääosin seksuaaliseen ja työperäiseen hyväksikäyttöön. Siksi hankkeessa keskityttiin nuorten ihmisten valistamiseen ja riskien arviointiin etsittäessä työtä tai muita tilaisuuksia ulkomailta. Kampanjan aikana jaettiin lehtisiä ja julisteita, joissa esiteltiin ihmiskauppatapauksissa käytettyjä rekrytointistrategioita ja annettiin neuvoja esim. työtarjoituksen luotettavuuden varmistamiseksi. Lisäksi järjestettiin erilaisia tapahtumia, ja yläasteoppilaat tekivät ihmiskaupan vastaisen elokuvan.⁵⁸

Euroopassa on järjestetty myös tiedotuskampanjoita, joka ovat käsitelleet jotain tiettyä hyväksikäytön muotoa, kuten esimerkiksi kotiapulaisten hyväksikäyttöä diplomaattien talouksissa.⁵⁹ Myös kuluttajille ja tietyille ammattiryhmille on järjestetty tiedotuskampanjoita kysynnän vähentämiseksi.

Kunnat voivat järjestää tiedotuskampanjoita myös niillä aloilla toimiville yrityksille, jotka ovat erityisen alttiita hyväksikäytölle. Paikallisen ihmiskaupatilanteen analyysin pohjalta kunnat voivat lähestyä esimerkiksi rekrytointi- ja henkilöstöpalveluyrityksiä, tai maatalous-, siivouspalvelu-, rakennus-, hotelli- ja ravintola-aloilla toimivia yrityksiä. Näin voidaan lisätä yksityisen sektorin tietoisuutta työperäisestä hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta, sekä yritysten velvollisuuksista kunnioittaa ihmisoikeuksia kaikessa toiminnassaan. Tiedotuskampanjoilla kunnat voivat rohkaista yrityksiä omaksumaan eettisiä standardeja työntekijöiden rekrytoinnissa ja palkkaamisessa.⁶⁰ Yrityksille voidaan esimerkiksi kertoa olemassa olevista ulkomaalaisten työntekijöiden rekrytointikanavista, ja miten niitä voidaan hyödyntää.⁶¹ Tällaisessa työssä kuntien viranomaisten tulisi tehdä yhteistyötä myös työvoima- ja työsuojeluviranomaisten sekä esitutkintaviranomaisten kanssa, jotta voidaan vahvistaa työpaikoilla tehtävää jälkivalvontaa, kohdentaa tarkastuksia riskialoilta ja sitä kautta puuttua työperäiseen hyväksikäyttöön ja ja lisätä tiedonvaihtoa viranomaisten välillä.

Etsivä työ ja palvelujen tarjoaminen riskiryhmille

Monien kuntien sosiaalipalvelut tekevät etsivää työtä ja tarjoavat joko suoraan tai yhteistyökumppanin kautta palveluja haavoittuville väestöryhmille, kuten esimerkiksi prostituution piirissä toimiville naisille ja miehille, huumausaineriippuvaisille, kodittomille, paperittomille siirtolaisille ja sosiaalisista tai kulttuurisista syistä syrjäytyneille henkilöille. Tällaisia palveluita tarjoavia tahoja pitäisi kouluttaa ihmiskaupasta ja sen tunnusmerkeistä, jotta ne voisivat tunnistaa uhreja tai mahdollisia uhreja ja ohjata heidät auttamisjärjestelmään tai sosiaali, terveys- ja työllistymispalvelujen, kielikoulutuksen ja muiden erityispalvelujen piiriin.

Jotta haavoittuvimpien väestöryhmien ja etenkin maahanmuuttajien (esim. paperittomien siirtolaisten) tarpeisiin vastattaisiin mahdollisimman hyvin, olisi tärkeää tarjota palveluja yhteistyössä järjestöjen, ammattiliittojen, kirkon tai ja paikallisten yhdistysten kanssa. Myös kulttuuristen välittäjien tai maahanmuuttajayhteisön johtohahmojen ottaminen mukaan yhteistyöhön voi olla hyödyllistä, sillä heidän voi olla helpompaa ansaita eri maahanmuuttajaryhmien luottamus ja näin ollen ohjata henkilöitä erilaisten tukipalvelujen piiriin.

Tukholman ja Göteborgin Crossroads-tukikeskukset

Crossroads on köyhydessä eläville ja kodittomille EU-siirtolaisille tarkoitettu neuvonta- ja tukikeskus. Crossroadsin kohderyhmänä ovat EU-kansalaiset ja Euroopan ulkopuolisista maista tulevat henkilöt, jotka ovat asuneet pitkäaikaisesti toisessa EU-maassa. Keskus tarjoaa tietoa Ruotsiin rekisteröitymisestä ja muuta neuvontaa ja apua lukuisilla kielillä. Asiakkaille tarjotaan ilmainen aamiainen tai lounas, ja heillä on mahdollisuus ottaa suihku tai pestä pyykkiä, osallistua useille kursseille tai käyttää muita palveluja. Tukikeskusta ylläpitää paikallinen kaupunkimissio, joka tekee yhteistyötä Tukholman kaupungin, aluetoimijoiden ja muiden järjestöjen kanssa.⁶² Göteborgissa on samanlainen keskus, jota ylläpitää vastaavanlainen kaupunkimissio yhteistyössä Göteborgin kaupungin kanssa.⁶³

Kunnat voivat tehostaa ihmiskaupan vastaista toimintaa myös ottamalla mukaan vähemmän tavanomaisia toimijoita ja kehittää innovatiivisia menetelmiä, joilla voidaan vastata vaikeista olosuhteista pakenevien ihmisten tai ryhmien tarpeisiin. Itämeren alueen maissa on jo pantu toimeen joitakin innovatiivisia aloitteita, kuten ottamalla kirjastovirkailijat mukaan ihmiskaupan vastaiseen toimintaan **Latviassa**.

Kirjastovirkailija-hanke

Latvialainen "Safe House"-järjestö toteutti "Open your eyes"-hankkeen tavoittaakseen ihmiskaupalle alttiimmat ryhmät. Projektin ensimmäisessä vaiheessa järjestö järjesti tiedotustapahtumia kirjastovirkailijoille. Tarkoituksena oli kertoa heille ihmiskauppailmiöstä ja sen vaikutusalueesta sekä kirjastovirkailijoiden roolista ihmiskaupan ennaltaehkäisyssä. Toisessa vaiheessa kirjastovirkailijoille järjestettiin koulutusta, ja Latvian kirjastoihin jaettiin ihmiskauppaa käsittelevää koulutusmateriaalia ja oppaita. Projektin viimeisessä vaiheessa kirjastonhoitajat järjestivät useita tietoisuutta ja muita ihmiskauppaan liittyviä tapahtumia kirjastoissa, muun muassa teemakirjojen näyttelyitä, keskustelukerhoja ihmiskauppaan liittyvistä asioista kirjailijoiden kanssa, tietoisuutta koululaisille jne. Kirjoista oli apua ihmiskaupan yhdistämisessä kirjastojen työhön ja toimintaan. Etenkin maaseudulla kirjastonhoitajat huomauttivat olevansa usein yhteydessä mahdollisiin ihmiskaupan uhreihin. Heidän asiakkaansa etsivät töitä ulkomailta kirjastoissa tarjottavan maksuttoman verkkoyhteyden avulla ja pyytävät apua esimerkiksi lentolippujen tulostamisessa. Tällöin kirjastovirkailijat voivat lähestyä mahdollisia uhreja ja kysyä heiltä, mihin varotoimiin he ryhtyvät ennen maasta lähtöä riskien minimoimiseksi.

Eettisten julkisten hankintamenettelyjen

edistäminen hyväksikäytön ehkäisemiseksi

Kaupungit ja kunnan ostavat lukuisia palveluja, kuten siivous- ja rakennusalan palveluja, joiden alihankintaketjuissa voi esiintyä työvoiman hyväksikäyttöä tai jopa ihmiskauppaa. Tällaisten riskien välttämiseksi kuntien tulisi varmistua siitä etteivät ne osallistuisi tai tukisi hyväksikäyttöä omalla toiminnallaan.

Kuntien tulee myös näyttää esimerkkiä toimimalla vastuullisesti, vaatimalla kumppaneitaan toimimaan samalla tavalla ja tukemalla näitä siinä. Julkisen sektorin hankkimat hyödykkeet ja palvelut tulisivat siis tuottaa ja toimittaa tiukkojen eettisten ja sosiaalisten vaatimusten mukaisesti eikä hankintojen tulisi edistää millään tavalla työperäistä hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa.⁶⁴

Sosiaaliset ja eettiset vaatimukset kunnan julkisille hankintamenettelyille⁶⁵

Julkisista hankinnoista vastaavat viranomaiset voivat vaatia hankkijoidensa sitoutumista esim:

- sitoutumaan toimintamalleissaan ja prosesseissaan työperäisen hyväksikäytön, pakkotyön ja ihmiskaupan ehkäisemiseen
- esittämään todisteita työntekijöiden säännöllisestä palkanmaksusta, joka noudattaa alan työehtosopimusta tai muuta minimipalkanormia, ja työsuojeluvaatimusten ja sosiaaliturvamuksuuvelvoitteiden noudattamisesta
- sisällyttämään tavaroita ja palveluja koskeviin alihankintasopimuksiin lausekkeen, jossa alihankkija veloitetaan noudattamaan työehdoissaan alan kansallista minimipalkkatasoa tai yleisittävää työehtosopimusta.

Toimialat ylittävä yhteistyö

Kaupunkien ja kuntien hallinnon, alueellisten ja kansallisten toimijoiden, ammattiliittojen, työnantajaliittojen ja yritysten on ryhdyttävä toimeen, mobilisoitava resursseja ja koordinoitava yhteistyötä ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi. Olemassaolevat asumis-, terveys-, työvoima-, koulutus- ja sosiaalipalvelut ja niiden saatavuus voivat vaikuttaa uhreiksi tai rikollisiksi tulemisen todennäköisyyteen. Rikokset ja uhriksi joutuminen voidaan estää näiden alojen, esitutkintaviranomaisten ja oikeusjärjestelmän välisellä yhteistyöllä. Toiminnan tulee perustua vankkaan näyttöön rikollisuuden syistä.⁶⁶

Toimialat ylittävän yhteistyön pohjautua ongelmien yhteiseen analysointiin, prioriteettien tunnistamiseen ja jaettuun vastuuseen yhteisestä toiminnasta. Prosessi vaatii hyvää johtamista, aikaa, vaivannäköä ja resursseja, jotta osapuolet pystyisivät ymmärtämään toistensa roolit, vahvuudet ja asiantuntemuksen ja rakentamaan luottamusta. Lisäksi on tärkeää kehittää tiedonjakoa ja tehdä yhteistyötä koordinoitusti ja yhteismittallisilla menetelmillä käyttämällä. Kaupunginjohtajilla ja pormestareilla voi olla hyvin tärkeä rooli erilaisten kumppanuusprosessien aloittamisessa ja edistämässä myös ihmiskaupan osalta. Myös kaupunkien välinen yhteistyö voi lisätä koordinaatiota, tietoisuutta ja kokemusten vaihtoa alueellisella ja kansallisella tasolla. Lisäksi välttyttäisiin siltä, että ihmiskaupan vastaisten paikallistaso toimien vuoksi ongelma siirtyisi muille alueille, joissa vastaavia toimenpiteitä ei ole vielä otettu käyttöön.⁶⁷

Bergenin yhteistyömalli

Bergenissä on annettu enemmän ihmiskaupatuomioita kuin missään muualla Norjassa. Moni tapaus on koskenut lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa. Paikallinen koordinaatiotyöryhmä TOT on kerännyt ihmiskaupaan liittyvää tietoa ja asiantuntemusta ajan myötä.⁶⁸ Ryhmään kuuluu paikallisten esitutkintaviranomaisten ja kunnan edustajia. Edustettuina ovat esimerkiksi etsivä työ, sosiaalipalvelut ja lastensuojelu. TOT kokoontuu vuorokauden sisällä siitä, kun ihmiskaupan uhriksi epäilty henkilö tunnistetaan. TOT myös helpottaa toiminnan ohjausta ja yhteistyötä työhön osallistuvien eri toimijoiden välillä. Myös Bergenin poliisi pitää ihmiskauppataapausten käsittelyä korkeana prioriteettina. Erikoistuneet syyttäjät ja rikostutkijat toimivat saman työryhmän osana ja tutkivat kaikki ihmiskaupaan liittyvät tapaukset. Sekä Norjan viranomaiset että järjestöt ovat kiitelleet ryhmän toimintaa ihmiskaupan torjunnassa Bergenin alueella.⁶⁹

Liettuan alueellinen yhteistyöhanke

Liettuan Caritas toteutti vuosina 2012–2014 alueellisen hankkeen, jolla pyrittiin laaja-alaisesti vastaamaan ihmiskauppaongelmaan Liettuan Panevezysin alueella. Panevezysin alueella rekrytoidaan naisia seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Lisäksi siellä on hiljattain rekrytoitu ja pakotettu miehiä rikollisuuteen (mm. varkauksiin, murtovarkauksiin ja huumeiden myyntiin) Iso-Britanniassa, Saksassa, Espanjassa ja Ruotsissa. Hankkeessa keskityttiin kartoittamaan paikallista tilannetta ja kehittämään paikallisyhteisön aktiivista osallistumista ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Sen aikana muodostettiin poliiseista, sosiaalityöntekijöistä ja psykologeista koostuvia joustavia työryhmiä toteuttamaan ohjelmaa, jossa paikallisia kouluja, orpokoteja ja nuorisokeskuksia valistettiin ihmiskaupan vaaroista. Lisäksi ihmiskauppaa käsitteleviä koulutustapahtumia järjestettiin paikallisille sosiaalityöntekijöille, poliiseille, syyttäjiille ja tuomareille. Yhteensä 190 henkilöä koulutettiin ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta. Lisäksi koulutuksen tavoitteena oli lisätä ammattilaisten ymmärrystä uhrien kohtaamasa traumasta ja heidän psykologisista taustoistaan. Paikallisille toimijoille ja kansalaisille järjestettiin myös 25 avointa tapahtumaa mukaan lukien keskustelutapahtumat, joissa paikalliset ammattilaiset jakoivat kokemuksiaan.⁷⁰

Kuntien toimintaohjeet

- Yleisen tietoisuuden lisääminen ja tiedotuskampanjoiden järjestäminen haavoittuville ryhmille, ammattiryhmille ja yrityksille paikallisten tarpeiden ja tunnistettujen riskien pohjalta.
- Ennaltaehkäisevä työ tulisi laajentaa koskemaan myös vähemmän tavanomaisia toimijoita, kuten taksinkuljettajia, kirjastovirkailijoita, terveystarkastajia jne.
- Etsivä työ ja palvelujen tarjoaminen riskiryhmien tukemiseksi ja aktivoimiseksi.
- Eettisten vaatimusten ja sosiaalilausekkeiden sisällyttäminen julkisiin hankintamenettelyihin, jotta tavaroiden ja palvelujen alihankinnan yhteydessä esiintyvää hyväksikäyttöä ehkäistäisiin.
- Toimialat ylittävän yhteistyön tehostaminen ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi paikallistasolla.

Yhteenveto kuntien toimintaohjeista

Tavoite	Toimenpide	Toimijat
Ihmiskaupan vastaisen toiminnan tehostaminen paikallisen kartoituksen avulla	<ul style="list-style-type: none"> Paikallisen ihmiskauppatilanteen kartoittaminen, jotta riskiryhmät ja riskille alttiit paikat ja alueet tunnistettaisiin sekä kerättäisiin rikollisiin ja välikäsiin liittyviä tietoja. Saatavilla oleviin resursseihin ja palveluihin liittyvien tietojen kerääminen kunnan hallinnon ja alueen puitteissa. 	<ul style="list-style-type: none"> Paikallinen ihmiskaupan vastainen työryhmä, rikosentorjuntaryhmä tai muut kuntatasolla käytössä olevat rakenteet, jotka käsittelevät esim. sosiaalista syrjäytymistä, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja/tai maahanmuuttajien kotouttamista. Muut paikallistoimijat, kuten poliisi ja järjestöt.
(Mahdollisten) uhrien tunnistamisen tehostaminen	<ul style="list-style-type: none"> Sellaisten paikallisten toimijoiden kartoittaminen, jotka saattavat tavata ja tunnistaa ihmiskaupan mahdollisia uhreja (ja haavoittuvia ryhmiä) työssään. Ihmiskaupan tunnusmerkkien tulee olla asiakastyötä tekevien henkilöiden käytettävissä. Näin mahdollistetaan uhrien tehostunut tunnistaminen paikallistasolla Selkeiden vastualueiden osoittaminen ja säännöllisen koulutuksen järjestäminen tunnistamis- ja ohjausprosessiin osallistuville toimijoille. 	<ul style="list-style-type: none"> Kunnan henkilöstö mukaan lukien sosiaali- ja terveyspalvelut, koulut jne. Paikallispoliisi ja tarkastusviranomaiset. Järjestöt, kirkko ja uskolliset järjestöt, maahanmuuttajien oikeuksia ajavat järjestöt, ammattiliitot, työnantajaliitot, yritykset ja yksityiset kansalaiset.

Tavoite	Toimenpide	Toimijat
Uhreille tarjottavan avun parantaminen	<ul style="list-style-type: none"> Joustavan ja nopean auttamisen ketjun perustaminen. Ketjuun osallistuville toimijoille on määritelty selkeät roolit ja vastualueet. Ehdottoman ja oikeuslähtöisen avun tarjoaminen paitsi virallisesti tunnistetuille ihmiskaupan uhreille myös mahdollisille ja oletetuille uhreille, jotka ovat epäilyttävässä tilanteessa. 	<ul style="list-style-type: none"> Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelut, kriisikeskukset, paikallispoliisi. Järjestöt ja turvakodit sekä muut järjestöt, jotka tarjoavat sosiaali- tai lakipalveluja ja muuta neuvontaa tai tekevät etsivää työtä haavoittuvien väestöryhmien keskuudessa.
Ihmiskaupan ehkäiseminen	<ul style="list-style-type: none"> Etsivän työn järjestäminen haavoittuvien väestöryhmien tukemiseksi. Tiedotuskampanjoiden järjestäminen kansalaisille, riskiryhmille, ammattiryhmille ja yrityksille. Eettisten kriteerien ja sosiaalilausekkeiden sisällyttäminen julkisiin hankintoihin, jotta tavaroiden ja palvelujen alihankintaketjussa esiintyvää hyväksikäyttöä ehkäistäisiin. 	<ul style="list-style-type: none"> Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelut, julkisista hankinnoista vastaavat virkailijat, järjestöt, maahanmuuttajien oikeuksia ajavat järjestöt, naisjärjestöt, ammattiliitot, yritykset, työnantajaliitot, yksityiset kansalaiset.

Viitteet

¹ Strengthening the Role of Municipalities in the Work against Trafficking in Human Beings in the Baltic Sea Region.

² Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa tehtiin selvitys, jonka tarkoituksena oli arvioida kuntien nykyistä roolia ja vastuualueita ihmiskaupan uhrien auttamisessa ja kartoittaa ihmiskaupan vastaista toimintaa paikallistasolla. Lisäksi eri maiden edustajat kokoontuivat kansainvälisessä asiantuntijakokouksessa Riikassa, jossa käytiin läpi millaisia hyviä käytäntöjä ja haasteita Itämeren maiden alueella on uhrien auttamisen ja ihmiskaupan ennaltaehkäisyn osalta.

³ ICPC (2011): Towards Human Trafficking Prevention: A Discussion Document, 11-12.

⁴ ICPC (2014): 4th International Report. Crime Prevention and Community Safety: Trends and Perspectives. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime (ICPC), 130.

⁵ Ibid.

⁶ Lisätietoa aiheesta: CBSS (2015): Promoting the Human Rights and the Best Interests of the Child in Transnational Child Protection Cases; CBSS (2015): Practical Guide for Caseworkers and Case Officers. Saatavilla osoitteessa <http://www.childcentre.info>

⁷ Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children). (15. marraskuuta 2000).

⁸ Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (CETS No. 197).

⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta. EUVL L 101, 15.4.2011.

¹⁰ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2010): Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary, Principle 1, 49-74. Ks. myös Recommendations from the Conference on How to Enhance Assistance to Victims of Human Trafficking in the Baltic Sea Region, 2.

¹¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2010): Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary, kahdeksas periaate, 141-151. Ks. myös Recommendations from the Conference on How to Enhance Assistance to Victims of Human Trafficking in the Baltic Sea Region, 2.

¹² CETS (197) 12 artikla (6), direktiivi 2011/36/EU, johdannon kohta 18, 11 artikla (3)

¹³ CETS (197) 12 artikla (7).

¹⁴ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2010): Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. Commentary, ohjeet 2 ja 11.

¹⁵ Ensimmäinen johdantokappale, Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta, Yhdistyneet kansakunnat 2000.

¹⁶ SOLACE – Human Trafficking report 2009, 37–38; National Crime Prevention Centre Canada, Local Safety Audit Guide: To Prevent Trafficking in Persons and Related Exploitation, 2013.

¹⁷ Ibid., 17.

¹⁸ Ibid.; European Forum for Urban Safety, Guidance on Local safety Audits. Compendium of International Practice, 2007.

- ¹⁹ Ks. yksityiskohtaiset ohjeet paikallisen turvallisuussuunnitelman tekemiseksi: European Forum for Urban Safety (EFUS), Guidance on Local Safety Audits. A Compendium of International Practice, 2007.
- ²⁰ Ihmiskauppiainden piirteitä ja yllykkeitä sekä heidän välistään sosiaalista vuorovaikutusta koskeva raportti, TRACE-projekti, kesäkuu 2015. Saatavilla osoitteessa http://trace-project.eu/wp-content/uploads/2015/06/TRACE_Deliverable-3.1_Final.pdf
- ²¹ OSCE (2011): Trafficking in Human Beings: Identification of Potential and Presumed Victims. A Community Policing Approach SPMU Publication Series Vol. 10. Wien: OSCE.
- ²² Esim. FRA (2015): Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union States' obligations and victims' rights. European Agency for Fundamental Rights.
- ²³ Eurostat (2014): Trafficking in human beings. Statistical working papers. Eurostat.
- ²⁴ Sorrentino, Liliana & Jokinen, Anniina (2014): Ohjeistus ulkomaalaisten työntekijöiden rekrytointiin ja palkkaamiseen liittyvien väärinkäytösten ja työperäisen ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi. HEUNI Reports 79. Helsinki: HEUNI. ADSTRINGO-projekti.
- ²⁵ Jokinen, Anniina & Ollus, Natalia & (2014): "Tuulikaapissa on tulijoita": Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivousaloilla. HEUNI Reports 76. Helsinki: HEUNI. ADSTRINGO-projekti.
- ²⁶ ILO (2009): Operational indicators of trafficking in human beings. Results from a Delphi survey implemented by the ILO and the European Commission. Geneve: ILO.
- ²⁷ Suomen osalta ihmiskauppaan viittaavia tekijöitä on listattu mm. täällä: http://www.ihmiskauppa.fi/files/77/Uhrin_tunnistaminen.pdf
- ²⁸ Jokinen, Ollus & Viuhko (2011): Ehdolla millä hyvänsä - Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Helsinki: HEUNI-raportti 68, 135-137.
- ²⁹ Ibid., 137.
- ³⁰ Handbook of best practices of multidisciplinary cooperation against trafficking in human beings, Putting Rantsev into Practice -konferenssi, pidetty 16-18. huhtikuuta 2013 Alankomaissa
- ³¹ Poliisin nettivinkkilomakkeella voi lähettää ei-kiireellistä vihjetietoa osoitteessa: <https://www.poliisi.fi/nettivinkki>
- ³² Aluehallintovirastojen alaisilla työsuojeluviranomaisilla on puhelinpäivystys, jonka lisäksi yhteyttä voi ottaa esimerkiksi sähköpostitse. Työsuojeluviranomaisille voi antaa myös vihjeitä harmaasta taloudesta osoitteessa: <http://www.tyosuojelu.fi/harmaa-talous/anna-vihje>.
- ³³ <http://www.riku.fi/>
- ³⁴ <http://pro-tukipiste.fi/>
- ³⁵ <http://monikanaiset.fi/en/>
- ³⁶ <http://www.pakolaisneuvonta.fi/>
- ³⁷ <http://www.gegen-menschenhandel.de/>
- ³⁸ <http://www.gegen-menschenhandel.de/Downloads/arbeiten.pdf>
- ³⁹ Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ja auttaminen. Tampereen toimintamalli. Tampereen kaupunki, Pro-tukipiste & RIKU.
- ⁴⁰ Human Trafficking and the Role of Local Governments, UNITAR 2014.
- ⁴¹ Global Alliance against Trafficking in women, Briefing paper. Unmet Needs: Emotional support and care after trafficking. 2015.
- ⁴² UNODC Toolkit on Principles of Victims Assistance. Osoitteessa https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_8-1.pdf

- ⁴³ YK:n pöytäkirja ihmiskaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta, 2000; Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta; Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5. päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta.
- ⁴⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5. päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta. Bryssel 2011.
- ⁴⁵ Pescinski (2015): A human rights approach to human trafficking. United Nations University.
- ⁴⁶ IOM (2007): The IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking.
- ⁴⁷ Ibid., s. 4.
- ⁴⁸ Ibid.
- ⁴⁹ CBSS (2011): Handbook for Diplomatic and Consular Personnel on How to Assist and Protect Victims of Human Trafficking. Tukholma: CBSS.
- ⁵⁰ En manual - Att möta dem som är utsatta i människohandel för sexuella ändamål. Malmö Stad.
- ⁵¹ Harkinta-aika voidaan myöntää Suomessa ulkomaalaistaustaiselle uhrille maksimissaan 3-6 kuukaudeksi. Toipumisaika voidaan myöntää suomalaiselle uhrille maksimissaan kolmeksi kuukaudeksi.
- ⁵² Kaavio perustuu La Stradan laatimaan ihmiskaupan uhrien auttamisen kaavioon, joka on sisällytetty Puolan kansalliseen ohjausmekanismiin. Lisätietoja osoitteessa www.kcik.pl
- ⁵³ Anette Brunovskis & Rebecca Surtees (2015), Reframing trafficking prevention. Lessons from a "Positive Deviance" approach. Fafo-report 2015:21. FAFO & Nexus institute, 13.
- ⁵⁴ https://www.unodc.org/documents/congress//Documentation/A-CONF.222-9/ACON-F222_9_e_V1500544.pdf, s. 6.
- ⁵⁵ Ibid. Ks. myös International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy (2011): Towards Human Trafficking Prevention: A discussion document, s. 25.
- ⁵⁶ <http://www.hel.fi/www/kanslia/virka-fi/neuvonta/maahanmuuttoneuvonta/>
- ⁵⁷ Hankkeen toteuttivat Länsi-Pommerin maakunta, Szczecinien maakuntapoliisi, Länsi-Pommerin opetushallitus, sisäasiainministeriön maahanmuuttosasioista vastaava osasto, Safer Together -säätiö, ITAKA-järjestö, Länsi-Pommerin rajavartiolaitos, yhteistyössä paikallisen median ja yliopiston kanssa.
- ⁵⁸ TRACE Project Deliverable 6.1: Review of EU Projects - Promising Practices in Combatting Human Trafficking 2015, s. 26-28. http://trace-project.eu/wp-content/uploads/2015/04/TRACE_D6.1_Final.pdf
- ⁵⁹ Ks. esimerkiksi OSCE (2010): Unprotected Work, Invisible Exploitation: Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude. Wien: OSCE; OSCE (2014): How to prevent human trafficking for domestic servitude in diplomatic households and protect private domestic workers. Wien: OSCE.
- ⁶⁰ Human Rights Council (HRC) (2011): Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework, A/HRC/17/31, periaate 2. Ks. myös Sorrentino ja Jokinen (2014). Yritysten oletetaan paitsi kunnioittavan ihmisoikeuksia avoimesti myös osoittavan sitoumuksensa tomissaan.
- ⁶¹ Marshall, P (2011): Re-thinking Trafficking Prevention. A Guide to Applying Behaviour Theory, UN Inter-Agency Project on Human Trafficking and Asian Development Bank, s. 16.

Ihmiskauppa on monimuotoinen kansalliset rajat ylittävä rikos, jolla on on selkeät seuraamukset myös paikallisyhteisöille, kaupungeille ja kunnille. Rekrytointi ja hyväksikäyttö tapahtuvat paikallisilla kaduilla ja naapurustoissa. Naisia ja miehiä käytetään seksuaalisesti hyväksi kadulla tai baareissa, asunnoissa, yrityksissä ja hotelleissa. Myös yksityisissä kodeissa työskentelevät kotiapulaiset sekä toimistoja, kouluja ja kauppoja siivoavat henkilöt voivat olla ihmiskaupan uhreja. Uhreja voi kohdata myös paikallisissa ravintoloissa, pikaruokaloissa, maataloilla, huoltoasemilla ja rakennustyömailla. Ihmisiä käytetään hyväksi myös pakottamalla heidät kerjäämään ja tekemään rikoksia.

Näiden toimintaohjeiden tarkoituksena on lisätä paikallisten toimijoiden tietämystä ja auttaa heitä kehittämään ihmiskaupan vastaista toimintaa omassa työssään. Lisäksi ohjeistuksen avulla voidaan parantaa ihmiskaupan vastaisten toimien tehokkuutta ja varmistaa ihmiskaupan uhrien oikeanlainen ja -aikainen tunnistaminen, riittävä ja kestävä apu sekä suojelu.

— THE STROM PROJECT —

SI.

Swedish Institute.

Ministry of the Interior of the Republic of Latvia